

Τ.Ε.Ι ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

**ΘΕΜΑ: ΑΙΤΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ.Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΕΦΟΡΙΑΚΩΝ.**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων

ΜΙΧΑΗΛ ΔΙΑΚΟΜΙΧΑΛΗΣ

Επιμέλεια

ΙΩΑΝΝΑ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΕΒΕΖΑ, 2014

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, //2014

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Διακομιχάλης Μιχαήλ,

2.,

3.,

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος

Κ. Διακομιχάλης Μιχαήλ

Ευχαριστίες

Οφείλω να ευχαριστήσω τον επίκουρο καθηγητή κ. Διακομιχάλης Μιχαήλ για την δυνατότητα που μου έδωσε να πραγματοποιήσω την πτυχιακή μου εργασία.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την συμπαράσταση τους σ' αυτή μου την προσπάθεια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
1.1 Το φαινόμενο των δυο εννοιών.....	7
1.1.1 Ορισμός της φοροδιαφυγής.....	7
1.2 Ορισμός της φοροαποφυγής.....	8
1.2.1 Χαρακτηριστικά φοροαποφυγής.....	9
1.3 Συνέπειες φοροδιαφυγής.....	10
1.4 Προσδιοριστικοί παράγοντες φοροδιαφυγής.....	11
1.5 Μέθοδοι φοροδιαφυγής.....	13
1.6 Μέθοδοι μέτρησης φοροδιαφυγής.....	17
1.7 Μια μικρή διερεύνηση των δυο φαινομένων.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	20
2.1 Η έννοια της παραοικονομίας.....	20
2.1.1 Ορισμός της παραοικονομίας.....	20
2.2 Αιτίες παραοικονομίας.....	22
2.3 Επιπτώσεις παραοικονομίας.....	23
2.4 Μέθοδοι εκτίμησης της παραοικονομίας.....	26
2.5 Σχέση μεταξύ παραοικονομίας και φοροδιαφυγής.....	28
2.6 Εντοπισμός των φαινομένων.....	29
2.7 Ποινές.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	37
3.1 Το φορολογικό σύστημα της ελληνικής οικονομίας.....	37
3.1.1 ο ορισμός του φόρου.....	38
3.2 Τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.....	40
3.3 Μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής.....	41
3.4 προϋποθέσεις πάταξης φοροδιαφυγής.....	45
3.5 Μέγεθος της παραοικονομίας –φοροδιαφυγής.....	45
3.6 Η διαφθορά στην Ελλάδα.....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	50
4.1 Η μεθοδολογία της έρευνας	50
4.2 Ο σκοπός της έρευνας	56
4.3 Συλλογή δεδομένων	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	57
5.1 Αποτελέσματα της έρευνας	57
5.2 Συμπεράσματα της έρευνας	61
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας 2.1 κατηγοριοποίηση τύπων δραστηριοτήτων παραοικονομίας.....	21
Διάγραμμα 2.2 σχέση μεταξύ φοροδιαφυγής και παραοικονομίας	28
Πίνακας 3.1 το μέγεθος της παραοικονομίας διαχρονικά.....	45
Πίνακας 3.2 σε ποια επαγγέλματα βρίσκεται η μεγαλύτερη φοροδιαφυγή.....	46
Πίνακας 4.1 η κλίμακα και η περιγραφή της	54
Πίνακας 5.1 κριτήρια και υποκριτήρια των αιτιών της φοροδιαφυγής.....	57
Διάγραμμα 5.2 τα κριτήρια της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.....	59
Διάγραμμα 5.3 τα υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.....	60

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία ασχολείται με το θέμα της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην Ελλάδα. Επιπλέον, μελετά και την έννοια της παραοικονομίας όπου στη χώρα μας οι έννοιες αυτές συντηρούνται στην επικαιρότητα και η δημοσιογραφική ενασχόληση παραμένει έντονη. Το ενδιαφέρον όμως της έκτασης της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας συνδέεται τόσο με την απώλεια εσόδων του δημοσίου όσο με τη δυσκολία του κράτους να καλύψει τα χρόνια δημόσια ελλείμματα της.

Επίσης, στην παρούσα εργασία έγινε βιβλιογραφική ανασκόπηση για τις έννοιες και τους ορισμούς των φαινομένων, τους παράγοντες, τις συνέπειες, τους τρόπους αντιμετώπισης τους και της διαφθοράς στην Ελλάδα.

Στο πρώτο κεφάλαιο λοιπόν, παρουσιάζονται οι έννοιες και οι ορισμοί των φαινομένων της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής, καθώς και τις συνέπειες και τους παράγοντες τους. Τέλος, το κεφάλαιο αυτό ασχολείται με τις μεθόδους και τις μεθόδους μέτρησης της φοροδιαφυγής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναπτύσσεται η έννοια και ο ορισμός της παραοικονομίας, καθώς και οι επιπτώσεις και οι παράγοντες της. Επίσης, παρουσιάζεται η σχέση μεταξύ παραοικονομίας και φοροδιαφυγής. Τέλος, το κεφάλαιο αυτό μας δείχνει που εντοπίζονται τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα κύρια χαρακτηριστικά ενός « καλού» φορολογικού συστήματος και τον ορισμό του φόρου. Επιπλέον, προτείνονται τρόποι αντιμετώπισης και μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Τέλος, επισημάνεται το φαινόμενο της διαφθοράς στην Ελλάδα οι πιο κύριοι παράγοντες της και τα οικονομικά μέτρα για τον περιορισμό της.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, γίνεται ανάλυση της μεθοδολογίας ιεραρχικής αναλυτικής προσέγγισης. Πιο συγκεκριμένα αυτό το κεφάλαιο ασχολείται με τη βασική δομή της μεθόδου και τις ιδιότητες της. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Το φαινόμενο των δυο εννοιών

Η φοροδιαφυγή¹ είναι ένα πολύπλοκο και πολυσύνθετο φαινόμενο το οποίο εκφεύγει από την αυστηρά οικονομική σφαίρα και έχει πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις . Η φοροδιαφυγή είναι σήμερα στην Ελλάδα η πιο μαζική και η περισσότερο ανεκτή εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς και παράβασης νομών, καθώς και η πλέον έκδηλη απόδειξη της κακής λειτουργίας και της ανεπαρκείας της δημόσιας διοίκησης .Εξάλλου η φοροδιαφυγή <<ευθύνεται>> για το ήμισυ σχεδόν του ελλείμματος του δημόσιου τομέα, καθώς και για τις επακόλουθες μακροοικονομικές ανισορροπίες. Ο σημαντικός περιορισμός της φοροδιαφυγής θα ήταν αρκετός για να μειωθεί βαθμιαία ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ (ακαθάριστο εθνικό προϊόν). Εξάλλου, με τη μείωση των ελλειμμάτων, θα ήταν δυνατό να μειωθούν τα επιτόκια και οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, συμβάλλοντας έτσι στην ανάκαμψη της οικονομίας.

1.1.1Ορισμός της φοροδιαφυγής

Ο ορισμός της φοροδιαφυγής² δεν είναι καθόλου εύκολος. Ο μεγάλος αριθμός φόρων και οι ιδιαιτερότητες του κάθε φόρου σε σχέση με τις δυνατότητες και τους τρόπους φοροδιαφυγής , καθώς και η επαγγελματική ιδιότητα και οι ιδιαίτερες συνθήκες του κάθε φορολογούμενου προσφέρουν διαφορετικές ευκαιρίες φοροδιαφυγής και καθιστούν προβληματική τη διατύπωση ενός ενιαίου ορισμού. Εάν προστεθούν και οι δυσκολίες ουσιαστικής διάκρισης μεταξύ φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής , τότε γίνεται αντιληπτή η έκταση και το μέγεθος των δυσκολιών που υπάρχουν στη διατύπωση ενός ορισμού .

¹ Καλυβιανάκης Κ., 1993, << φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα>>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα σελ. 17

² Καλυβιανάκης Κ., 1993, << φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα>>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα σελ.23

Ένας ορισμός που θεωρείται ικανοποιητικός είναι ότι η φοροδιαφυγή³ αποτελεί :

- «Το τμήμα εκείνο του φόρου εισοδήματος, το οποίο αντιστοιχεί σε εισόδημα που θα έπρεπε, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, να δηλώνεται οικειοθελώς από τους φορολογούμενους στις αρμόδιες αρχές, αλλά για οποιοδήποτε λόγο δε δηλώνεται.»
- «Οι τόκοι που αντιστοιχούν στο τμήμα εκείνο των φόρων που καταβάλλονται με καθυστέρηση και μετά τη λήξη του οικείου δημοσιονομικού έτους, συνήθως μετά από κάποια ρύθμιση .»

Πιο συγκεκριμένα, φοροδιαφυγή⁴ ορίζεται ως το ποσό του φόρου εισοδήματος, το οποίο ενώ θα έπρεπε να δηλώνεται οικειοθελώς, για διάφορους λόγους δεν δηλώνεται, καθώς και το ποσό των άλλων φόρων που ενώ θα έπρεπε να εισπράττονται και να αποδίδονται στο δημόσιο ταμείο αυτό δεν γίνεται.

Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι για να μην υπάρχει φοροδιαφυγή θα πρέπει οι φορολογούμενοι να δηλώνουν τη φορολογητέα υλη εθελοντικά και έγκαιρος. Αυτό σημαίνει ότι η υποχρέωση καταβολής φόρων που προκύπτει ως αποτέλεσμα φορολογικών ελέγχων , συμβιβασμών θα πρέπει να θεωρηθεί φοροδιαφυγή. Επίσης, φοροδιαφυγή υπάρχει και όταν πραγματοποιείται η βεβαίωση των φόρων, αλλά τελικά δεν επιτυγχάνεται η είσπραξη τους.

1.2 Ορισμός της φοροαποφυγής

Ο ακριβής όρος της φοροαποφυγής⁵ είναι δύσκολος να διατυπωθεί γιατί ο Όρος αυτός μπορεί να αλλάζει διαχρονικά και ποικίλει από χώρα σε χώρα. Έτσι στην περίπτωση της φοροαποφυγής οι φορολογούμενοι αποφεύγουν την καταβολή του φόρου με μέσα και διαδικασίες, οι οποίες δεν συνεπάγονται ποινές γι' αυτούς και δεν επιφέρουν νομικές συνέπειες .

³ Τάτσος Ν., 2001, << Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα>>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.16-17

⁴ Κανελλόπουλος Κ.Ν., 2002, «Φοροδιαφυγή στις ανώνυμες εταιρίες: εκτιμήσεις από εισαχθείσες στο χρηματιστήριο αξιών Αθηνών», Αθήνα, σελ.11

⁵ Τάτσος Ν., 2001, << Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα>>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 24

1.2.1 Χαρακτηριστικά φοροαποφυγής

Παρά τις δυσκολίες που υπάρχουν στον ακριβή ορισμό της έννοιας και του περιεχομένου της φοροαποφυγής, μια ενέργεια για να θεωρηθεί ως ενεργεία φοροαποφυγής θα πρέπει τυπικά να έχει τρία χαρακτηριστικά :

- «Πρώτον, σχεδόν πάντοτε υπάρχει ένα στοιχείο ανειλικρίνειας, εικονικότητας ή πλαστότητας. Δηλαδή, κατά κανόνα οι σχετικές ενέργειες και διευθετήσεις δεν έχουν πρωταρχικό κίνητρο την επίτευξη κάποιου οικονομικού ή επιχειρηματικού στόχου, αλλά την αποφυγή φόρου .
- Δεύτερον, συχνά οι ενέργειες που έχουν στόχο τη φοροαποφυγή εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες της φορολογικής νομοθεσίας ή εκμεταλλεύονται δυνατότητες που παρέχει η φορολογική νομοθεσία, οι οποίες δεν ήταν στην πρόθεση του νομοθέτη.
- Τρίτο χαρακτηριστικό της φοροαποφυγής είναι η μυστικότητα που την διακρίνει. Γιατί, αυτοί που φοροαποφύγουν έχουν κάθε λόγο οι φορολογικές αρχές, αλλά και γενικά η κοινή γνώμη να μην γνωρίζουν ή να πληροφορηθούν όσο το δυνατό αργότερα τα νέα μέσα φοροαποφυγής, αφού η γνωστοποίηση των μέσων αυτών θα οδηγήσει αργά ή γρήγορα στη λήψη σχετικών μέτρων .»

«Λόγω των χαρακτηριστικών⁶ της αυτών ο περιορισμός της φοροαποφυγής, όπως και ο περιορισμός της φοροδιαφυγής, αποτελεί σχεδόν σε όλες τις χώρες βασική επιδίωξη της κυβερνητικής πολιτικής. Οι ομοιότητες δε που έχει όσον αφορά τις οικονομικές και άλλες επιπτώσεις της με την φοροδιαφυγή κάνουν πολλούς επιστήμονες να μην διαφοροποιούν στις αναλύσεις στους τα δυο αυτά φαινόμενα, αλλά να εξετάζουν γενικά τη «φορολογική απάτη» ή να αναφέρονται και στα δυο φαινόμενα υπό τον ίδιο όρο.»

⁶ Τάτσος Ν., 2001, << Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα >>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.26

1.3 Συνέπειες φοροδιαφυγής

<<Η φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή⁷ αποτελούν μια από τις πλέον άσχημες αντικοινωνικής συμπεριφοράς και ως σύνθετο και διαθρωτικό φαινόμενο, συμβάλει στη μείωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας και τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων εφόσον στρεβλώνει την κατανομή και την αναδιανομή των οικονομικών πόρων βραχυχρόνια και μακροχρόνια.>> Πιο συγκεκριμένα:

- Άτομα που έχουν την ίδια φοροδοτική ικανότητα έχουν διαφορετική φορολογική επιβάρυνση και αυτό γιατί όλοι οι φορολογούμενοι δεν έχουν την διάθεση να γίνουν παραβάτες του νόμου αλλά δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες για φοροδιαφυγή. Το κράτος από την άλλη εφόσον δεν έχει έσοδα από φόρους, για να αναπληρώσει αυτή την απώλεια κρατά τους φορολογικούς συντελεστές σε μεγάλα επίπεδα. Έτσι επιβαρύνονται ακόμα περισσότερο οι συνεπείς φορολογούμενοι.
- Εφόσον το κράτος έχει μειωμένα έσοδα, περιορισμένη δυνατότητα δημοσίων επενδύσεων και δυσκολίες στην εφαρμογή του κοινωνικού κράτους λόγω της φοροδιαφυγής, αναγκάζεται να περιορίσει τις δαπάνες του σε δημόσια έργα, να προσφέρει χαμηλότερη ποιότητα και ποσότητα παρεχόμενων δημοσίων αγαθών ή αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει μη ενδεδειγμένα μέσα για να μπορέσει να καλύψει τις ανάγκες του. Συνέπεια αυτού του χρόνιου ελλείμματος στον προϋπολογισμό και της τροφοδότησης του με νέα δάνεια είναι η διόγκωση του δημόσιου χρέους και η έλλειψη σταθερότητας του εθνικού εισοδήματος.
- Προκαλεί αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά μέτρα που λαμβάνονται από το κράτος, αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά κίνητρα που δίνονται από αυτό, αλλά αναποτελεσματικότητα στην πολιτική για δικαιότερη κατανομή εισοδήματος .
- Προκαλεί διαταραχή στους όρους ανταγωνισμού των επιχειρήσεων εφόσον η φορολογία είναι μεγάλο κόστος για τις επιχειρήσεις και όσες φοροδιαφεύγουν έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις νόμιμες.
- Αναγκάζει το κράτος να καταφεύγει για την συγκέντρωση των κρατικών εσόδων σε μεγάλους έμμεσους φόρους προκαλώντας πρόσθετη επιβάρυνση για τα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα και έτσι περιορίζει την αναδιανεμητική λειτουργία της προοδευτικής φορολογίας.

⁷ Πασσαδης Σπυρίδων , 2013, διπλωματική εργασία <<Μια εμπειρική προσέγγιση για το ρόλο της οικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα.>>, σελ. 38-39

- Η φορολογική συνείδηση επηρεάζει αρνητικά για τους συνεπείς φορολογούμενους, άρα η φοροδιαφυγή μεγαλώνει ακόμα περισσότερο. Το κόστος της φοροδιαφυγής σε ατομικό επίπεδο μεταπηδάει άμεσα και έμμεσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και αυτό δυσαρεστεί τις κοινωνικές ομάδες που καταβάλλουν συστηματικά και με συνέπεια τους φόρους που τους αναλογούν.
- Επηρεάζει επίσης τη δομή της οικονομίας, την απόφαση γύρω από την προσφορά και την ζήτηση κατά κλάδο ή επάγγελμα, την κατανομή του εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, τις τιμές, το ύψος και το ρυθμό αύξησης των εισαγωγών, τη ροή εισοδήματος στην αλλοδαπή.

Υπάρχουν απόψεις ότι η φοροδιαφυγή έχει και θετικές συνέπειες για την οικονομία και την κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων. Πιο συγκεκριμένα:

- Μεγαλώνει η δυνατότητα αποταμίευσης των πολιτών και επιχειρήσεων άρα επιτυγχάνονται οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης,
- Δεν επιτρέπεται υπέρμετρα φορολογικά βάρη και αποτρέπονται με αυτό τον τρόπο οι δυσμενείς συνέπειες που έρχονται.

Η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή είναι προς όφελος του προϋπολογισμού εφόσον διατηρούνται τα κίνητρα για την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων οι οποίες δεν θα γίνονται διαφορετικά άρα το κράτος έχει από αυτές τις δραστηριότητες φορολογικά έσοδα που δεν θα υπήρχαν διαφορετικά. Επίσης οι δημόσιες δαπάνες είναι ανάλογες με τα φορολογικά έσοδα άρα δεν υφίσταται μεταφορά φορολογικού βάρους σε άλλους φορολογούμενους. Τέλος οι δημοσιές δαπάνες έχουν λιγότερο όφελος από' τι οι ιδιωτικές δαπάνες άρα αυξάνεται και το κοινωνικό όφελος.

1.4 Προσδιοριστικοί παράγοντες φοροδιαφυγής

Παρακάτω θα επισημανθούν αναφορικά οι πιο σημαντικοί προσδιοριστικοί παράγοντες⁸ από τους οποίους εξαρτάται η τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή και η επιτυχία της προσπάθειας τους να φοροδιαφύγουν θεωρούνται οι εξής:

- **Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού**

Έχει διαπιστωθεί ότι όσο χαμηλότερο είναι το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού, τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση για φοροδιαφυγή. Αυτό συμβαίνει γιατί στις χώρες που έχουν χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο, οι

⁸ Τάτσος Ν., 2001, << Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα >>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.20-23

φορολογούμενοι δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι τα έσοδα από τους φόρους χρησιμοποιούνται για να καλυφτεί το κόστος παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που ικανοποιούν συλλογικές ανάγκες.

- **Ο τρόπος κατανομής του φορολογικού βάρους**

Η τάση για φοροδιαφυγή είναι *ceteris paribus*, μεγαλύτερη όταν η κατανομή των φορολογικών βαρών δεν είναι σύμφωνη με την επικρατούσα στο κοινωνικό σύνολο αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης.

- **Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης**

Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης, τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση για φοροδιαφυγή. Αυτό συμβαίνει γιατί όσο υψηλότερη είναι η φορολογική επιβάρυνση τόσο μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα των φορολογούμενων και κατ' επέκταση οι δυνατότητες ικανοποίησης των αναγκών.

- **Ο τρόπος δαπάνης των εσόδων**

Όσο περισσότερο συνετή και ορθολογική είναι η διαχείριση του δημόσιου χρήματος, τόσο μικρότερη είναι η τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή. Αντίθετα, αν υπάρχει εντύπωση ότι γίνονται σπατάλες, οι φορολογούμενοι θα σχηματίσουν την άποψη ότι το όφελος τους από τις δημόσιες δαπάνες δεν αντισταθμίζει την προσωπική τους θυσία, με αποτέλεσμα την μείωση της φορολογικής τους συνειδήσης και την ενίσχυση της τάσης για φοροδιαφυγή.

- **Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος**

Η έκταση της φοροδιαφυγής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό διάρθρωση τη λειτουργία και την εσωτερική συνοχή του φορολογικού συστήματος. Όλοι οι φόροι δεν παρουσιάζουν τις ίδιες δυνατότητες για φοροδιαφυγή και συνεπώς η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος είναι σημαντική. Σημαντική είναι επίσης και η συνοχή του συστήματος καθώς και ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλεται κάθε φόρος.

- **Η οργάνωση και το επίπεδο των φοροτεχνικών υπηρεσιών**

Η σωστή οργάνωση των φοροτεχνικών υπηρεσιών και ο εξοπλισμός τους με σύγχρονα μέσα (π.χ. ηλεκτρονικοί υπολογιστές) περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες φοροδιαφυγής και διευκολύνουν τον εντοπισμό των φοροφυγάδων. Επίσης, το επίπεδο εξειδίκευσης των φορολογικών ελεγκτών και το επίπεδο της ηθικής τους είναι καθοριστικής σημασίας για το σωστό σχεδιασμό και την λειτουργία του φορολογικού συστήματος, την οργάνωση των υπηρεσιών και την αποφυγή ανεπιθύμητων φαινομένων.

- **Ο βαθμός ανάπτυξης και οργάνωσης της οικονομίας**

Σε άρτια οργανωμένες οικονομίες οι συναλλαγές μεταξύ των φορολογούμενων μονάδων καταγράφονται εύκολα και τα φορολογικά όργανα έχουν στην διάθεση τους περισσότερο αξιόπιστο υλικό για να επιτελέσουν το έργο τους. Επομένως, μπορούν συγκριτικά ευκολότερα να περιορίσουν την τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή.

- **Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς και**

Αν οι επιχειρήσεις που λειτουργούν σε μια χώρα είναι πολλές σε αριθμό, αλλά μικρού μεγέθους, οι δυνατότητες φοροδιαφυγής θα είναι μεγάλες, γιατί η λογιστική οργάνωση των επιχειρήσεων αυτών είναι χαμηλή και η παρακολούθηση τους από τις φορολογικές αρχές δύσκολη έως αδύνατη.

- **Η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος της χώρας.**

Η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος είναι σημαντική για την έκταση της φοροδιαφυγής. Αυτό ισχύει εντονότερα για την φοροδιαφυγή στο φόρο εισοδήματος, γιατί υπάρχουν εισοδήματα όπου η φοροδιαφυγή είναι περιορισμένη αν όχι αδύνατη, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η παρεμπόδιση της είναι δύσκολη. Στην πρώτη περίπτωση διατυπώνονται τα εισοδήματα από μισθούς και από συντάξεις. Στη δεύτερη τα εισοδήματα από ελευθέρια επαγγέλματα και από αγροτικές δραστηριότητες.

1.5 Μέθοδοι φοροδιαφυγής

Στη χώρα μας η φοροδιαφυγή πραγματοποιείται με απλές μεθόδους λόγω των οργανωτικών και άλλων αδυναμιών των φοροτεχνικών υπηρεσιών, κάτι που δείχνει ότι το μέγεθος της και η προκλητικότητα με την οποία συχνά εκδηλώνεται θα μπορούσαν με κάπως συστηματικότερη αντιμετώπιση να περιορισθούν σημαντικά. Επομένως, στο υποκεφάλαιο αυτό καταγράφονται οι σημαντικότεροι μέθοδοι⁹ με τις οποίες φοροδιαφεύγουν έτσι ώστε να φανεί η ποικιλία των τρόπων με τους οποίους εκδηλώνεται η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, να φανούν οι δυσκολίες που υπάρχουν στην αντιμετώπιση της, αλλά και οι δυνατότητες περιορισμού της.

⁹ Τάτσος Ν., 2001, << Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα >>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.185-237

1) Φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων

Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων είναι φόρος στον οποίο παρατηρούνται τα περισσότερα φαινόμενα φοροδιαφυγής. Αυτό οφείλεται στον άμεσο χαρακτήρα του φόρου ο οποίος, σε αντίθεση με τους έμμεσους φόρους είναι ιδιαίτερα ορατός στους φορολογούμενους και κατά συνέπεια προκαλεί περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο φόρο τις αντιδράσεις τους. Επιπλέον, η ιδιότητα του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων να προσαρμόζει το φορολογικό βάρος στις προσωπικές συνθήκες των φορολογουμένων στην οποία οφείλεται και η ονομασία του ως «προσωπικού φόρου εισοδήματος» τον έχει σταδιακά μεταβάλλει σε ένα φόρο εξαιρετικά πολύπλοκο στην πρακτική του εφαρμογή, κάτι που σε συνδυασμό με τις αδυναμίες των φοροτεχνικών υπηρεσιών, ευνοεί περισσότερο την φοροδιαφυγή. Πιο συγκεκριμένα εισοδήματα από: μισθούς, συντάξεις, ενοίκια, κινητές αξίες και άσκηση ελευθέρου επαγγέλματος.

2) Φοροδιαφυγή στον τομέα του αυτοκινήτου.

Η φορολόγηση του αυτοκινήτου και γενικότερα των οχημάτων αποτελεί στην Ελλάδα μια από της σημαντικότερες πηγές δημόσιων εσόδων. Ειδικότερα, τα οχήματα επιβαρύνονται με μια σειρά φόρων και τελών που επιβάλλονται κατά την εισαγωγή, τη μεταβίβαση, την επισκευή και τη μετατροπή. Η συνολική επιβάρυνση των αυτοκινήτων και των λοιπών οχημάτων από όλους αυτούς τους φόρους, τα τέλη και τις εισφορές που επιβάλλονται σ' αυτό είναι πολύ υψηλή και σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει την σχετική νομοθεσία κάνει τη φοροδιαφυγή ιδιαίτερα συμφέρουσα και δελεαστική.

3) Φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων

« Πολλοί από τους τρόπους φοροδιαφυγής που αναφέρθηκαν στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων για την απόκρυψη εισοδήματος από εμπορικές, βιομηχανικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούνται και για την απόκρυψη εισοδήματος στη φορολογία νομικών προσώπων. Ωστόσο, το μέγεθος, το σύστημα λογιστικής οργάνωσης και οι συναλλαγές που έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις που υπάγονται στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων διαφοροποιούν σε μεγάλο βαθμό τις

επιχειρήσεις αυτές από τις ατομικές επιχειρήσεις και επηρεάζουν ανάλογα τους τρόπους φοροδιαφυγής.»

4) Φοροδιαφυγή στον κατασκευαστικό τομέα

Στο κατασκευαστικό τομέα οι δυνατότητες φοροδιαφυγής είναι πολλές. Επίσης, οι τρόποι με τους οποίους εκδηλώνεται τα φαινόμενα είναι πολλοί και διαφέρουν μεταξύ τεχνικών εταιριών, μηχανικών και εργατών. Στην περίπτωση των τεχνικών εταιριών τα πιο συνηθισμένα φαινόμενα φοροδιαφυγής εκδηλώνονται με την εμφάνιση εικονικών τιμολογίων που έχουν ως αποτέλεσμα τη διόγκωση των δαπανών σε επίπεδα πολύ υψηλότερα των πραγματικών. Ένας άλλος συνηθισμένος τρόπος φοροδιαφυγής είναι η εμφάνιση εικονικών ωρών εργασίας και εικονικών συνεργασιών. Τέλος, η μέθοδος με την οποία χρησιμοποιούν οι μηχανικοί είναι η δήλωση στις φορολογικές αρχές της εκ του νόμου αμοιβής τους για μελέτες, η οποία προκύπτει με βάση κάποιους προκαθορισμένους συντελεστές και η οποία κατά κανόνα είναι πολύ μικρότερη από της κανονικής.

5) Φόρος προστιθέμενης αξίας

« ο φόρος προστιθέμενης αξίας θεωρείται ότι από τη φύση του συμβάλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής, γιατί με τη μέθοδο πίστωσης του φόρου με την οποία επιβάλλεται στα διαδοχικά στάδια παραγωγής ενός προϊόντος δημιουργεί αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ αγοραστών και πωλητών, με συνέπεια να περιορίζονται σημαντικά οι πιθανότητες συνεννόησης μεταξύ τους για απόκρυψη της συναλλαγής και κατ' επέκταση της φορολογητέας ύλης.»

6) Φόρος μεταβίβασης ακινήτων

Ο ρυθμός σταδιακής επέκτασης της εφαρμογής της μεθόδου αυτής σε όλη τη χώρα έχει καθυστερήσει σημαντικά, με αποτέλεσμα σε πολλές περιοχές και ιδιαίτερα σ' αυτές που βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως η τιμή της αξίας των ακινήτων για φορολογικούς σκοπούς να υπολογίζεται και σήμερα με τη μέθοδο των « συγκριτικών στοιχείων».

7) Φόρος μεγάλης ακίνητης περιουσίας

Η φοροδιαφυγή στο φόρο ακίνητης περιουσίας υπήρξε στην Ελλάδα ανέκαθεν μεγάλη και εκδηλώνονταν κυρίως με την υποβολή φορολογικής

δήλωσης εκ μέρους των υπόχρεων. Αλλά και στις περιπτώσεις που υποβάλλονταν φορολογική δήλωση, ή δηλωθείσα αξία των ακινήτων ήταν κατά κανόνα πολύ χαμηλότερη της πραγματικής. Όμως αυτή η κατάσταση έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια λόγω της επέκτασης του αντικειμενικού προσδιορισμού της αξίας των ακινήτων, της κατάρτισης του κτηματολογίου και των μέτρων που έχει λάβει το υπουργείο οικονομικών.

8) Ειδικός φόρος κατανάλωσης υγρών καυσίμων

Λόγω του μεγέθους της φορολογικής βάσης και των υψηλών φορολογικών συντελεστών που επιβάλλονται, το πετρέλαιο και γενικότερα τα πετρελαιοειδή προϊόντα αποτελούν μια από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού. Μέχρι πριν λίγα χρόνια δεν υπήρχαν σημαντικές δυνατότητες για το φόρο αυτό. Ωστόσο, η σημαντική διαφοροποίηση των φορολογικών συντελεστών ανά κατηγορία προϊόντος είχε ως αποτέλεσμα την νόθευση και λαθρεμπορία πετρελαιοειδών προϊόντων με στόχο την φοροδιαφυγή.

9) Ειδικός φόρος κατανάλωσης οινοπνευμάτων

Η φοροδιαφυγή που υπάρχει στο φόρο αυτό συντελείται με διάφορες μορφές . Υπάρχει η λαθραία εισαγωγή οινοπνευματωδών ποτών, όπου εκτός του ειδικού φόρου κατανάλωσης αποφεύγεται και η πληρωμή του σχετικού φόρου πολυτελείας, η παραγωγή ή εμφιάλωση των ποτών αυτών από εγχώριους συνήθως παράνομους παραγωγούς, η φοροδιαφυγή που πραγματοποιείται από πολλές μικρής εμβέλειας ποτοποιίες.

10) Ειδικός φόρος κατανάλωσης καπνοβιομηχανικών προϊόντων

Το σύστημα ελέγχου της παραγωγής και διακίνησης των εγχώριων παραγόμενων τσιγάρων είναι τέτοιο που δεν αφήνει σημαντικά περιθώρια για φοροδιαφυγή. Επομένως, αν υπάρχει φοροδιαφυγή στο τομέα αυτό θα είναι πάρα πολύ μικρή.

11) Φοροδιαφυγή στον κλάδο της υγείας

Ο τομέας της υγείας, λόγω του ισχύοντος ιατροασφαλιστικού συστήματος των προσωπικών σχέσεων που δημιουργούνται μεταξύ του ασθενούς και του ιατρού, αποτελούσε ανέκαθεν ένα τομέα στον οποίο η παραοικονομία-φοροδιαφυγή έβρισκε ιδιαίτερα πρόσφορο έδαφος.

12) Τουριστικές επιχειρήσεις.

Η φοροδιαφυγή στον τουρισμό μπορεί να επιτευχθεί με πολλούς τρόπους οι οποίοι οι κυριότεροι είναι οι εξής:

- Υποτιμολόγηση παρεχόμενων υπηρεσιών κυρίως στις οργανωμένες επισκέψεις τουριστών από το εξωτερικό.
- Λήψη πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων, κυρίως από μεγάλες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις.
- Μη τήρηση ή ελλιπής ή ανακριβής τήρηση του ειδικού βιβλίου κίνησης πελατών των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων.

1.6 Μέθοδοι μέτρησης φοροδιαφυγής

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που συνοδεύουν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής είναι και αυτό του μεγέθους της. Το μέγεθος των διαφυγόντων φορολογικών εσόδων αποτελεί μια πρώτη ένδειξη της μη αποτελεσματικότητας των επιβληθέντων οικονομικών μέτρων και της αδυναμίας των φορολογικών αρχών στην άσκηση του απαιτούμενου ελέγχου και της συγκέντρωσης των εσόδων. Επομένως, Λόγω της μεγάλης σπουδαιότητας του καθορισμού του μεγέθους της φοροδιαφυγής παρακάτω, έχουν επισημανθεί διάφοροι τρόποι μέτρησης¹⁰ του. Οι μέθοδοι που έχουν προταθεί σε θεωρητικό επίπεδο και έχουν εφαρμοστεί σε διάφορες χώρες είναι:

- **Η σύγκριση του δηλωθέντος στις φορολογικές αρχές με το προσωπικό εισόδημα, όπως αυτό προκύπτει από τους εθνικούς λογαριασμούς.**

Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή αυτής της μεθόδου είναι οι στατιστικές πληροφορίες, με βάση της οποίας καταρτίζονται οι εθνικοί λογαριασμοί, για να μην έχουν πηγή τις φορολογικές αρχές. Επιπλέον, με την μέθοδο αυτή η διαφορά των δυο μεγεθών, προσωπικού εισοδήματος από εθνικούς λογαριασμούς και δηλωθέντος εισοδήματος στις φορολογικές αρχές αποδίδεται στην φοροδιαφυγή.

¹⁰ Καλυβιανάκης Κ., 1993<< Φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα>>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα σελ. 203-213

- **Η σύγκριση των φόρων που συλλέχτηκαν από τις φορολογικές αρχές και των φόρων που έπρεπε να συγκεντρωθούν, αν όλες οι φορολογικές υποχρεώσεις είχαν ολοκληρωθεί.**

Με την μέθοδο αυτή η διαφορά που εμφανίζεται μεταξύ των φόρων που εισπράχθηκαν και αυτών που θα έπρεπε να είχαν εισπραχθεί αποδίδεται στην φοροδιαφυγή. Ένα μειονέκτημα αυτής της μεθόδου είναι η υπόθεση ότι το εθνικό εισόδημα, όπως αυτό δίνεται από τους εθνικούς λογαριασμούς, είναι σωστά εκτιμημένο.

- **Η χρησιμοποίηση ενός απλού μοντέλου καθορισμού του εθνικού εισοδήματος**

Για την εφαρμογή αυτής της μεθόδου γίνεται η παραδοχή ότι ο ονομαστικός φορολογικός συντελεστής και ο συντελεστής φοροδιαφυγής είναι εξωγενώς ορισμένοι σε μια κλειστή οικονομία.

- **Η σύγκριση των δαπανών**

Για τη μέτρηση του μεγέθους της φοροδιαφυγής, μπορεί να γίνει υπόθεση ότι, όσοι ανήκουν στο ίδιο εισοδηματικό κλιμάκιο, θα πρέπει να έχουν την ίδια ροπή προς δαπάνη. Με δεδομένο ότι, οι μισθωτοί δηλώνουν τα ακριβή στοιχεία τους, η ροπή των μισθωτών μπορεί να αποτελέσει τη χαρακτηριστική ροπή του κλιμακίου. Με βάση τη ροπή αυτή και τις δαπάνες που πραγματοποιούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες γίνεται εκτίμηση ενός εισοδήματος που θα έπρεπε να είχαν. Η διαφορά του εκτιμημένου εισοδήματος και του δηλωμένου αποτελεί μια εκτίμηση του μεγέθους της φοροδιαφυγής.

- **Η σύγκριση του δηλωθέντος εισοδήματος στις φορολογικές αρχές με αυτό που προκύπτει από ειδική έρευνα**

Η ειδική έρευνα περιορίστηκε στο χώρο των μικρών επιχειρήσεων και των ελευθέρων επαγγελματιών. Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκε ένα δείγμα ατόμων και επιχειρήσεων από τηλεφωνικούς καταλόγους και τα άτομα αυτά και οι επιχειρήσεις ρωτήθηκαν για το ακαθάριστο και καθαρό εισόδημα τους και γενικότερα για την περιουσιακή τους κατάσταση. Ένα μειονέκτημα της μεθόδου αυτής είναι ότι η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων εξαρτάται από την αντιπροσωπευτικότητα του επιλεγόμενου δείγματος και γενικά από τα σφάλματα που προκύπτουν λόγω της τυχαίας δειγματοληψίας.

- **Η φορολογική αμνηστία**

Με την εφαρμογή αυτής της μεθόδου ζητείτε από τους φορολογούμενους να δηλώσουν το πραγματικό τους εισόδημα με αντάλλαγμα κάποιες φορολογικές απαλλαγές ή χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές. Η διαφορά που προκύπτει ανάμεσα στις πρώτες δηλώσεις και στις αντίστοιχες μετά την αμνηστία, αποτελεί μια εκτίμηση της φοροδιαφυγής κατά εισοδηματικές αξίες και πηγές, κατά την περίοδο της αμνηστίας. Παρόλα αυτά η μέθοδος αυτή δεν μπορεί να αποτελέσει ένα συστηματικό τρόπο μέτρησης της φοροδιαφυγής. Η συχνή εφαρμογή της μεθόδου μπορεί να προκαλέσει προσδοκίες για μελλοντικές επαναλήψεις, με μοναδικό αποτέλεσμα την απόκρυψη μεγαλύτερου εισοδήματος. Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι με την εφαρμογή της μεθόδου αυτής μόνο ένα μέρος της φοροδιαφυγής εκτιμάται και αυτό γιατί πολλοί από τους φορολογούμενους προτιμούν να μην επωφεληθούν από τις ελαφρύνσεις προκειμένου να μην φανερώσουν στην εφορία τα πραγματικά τους εισοδήματα

1.7 Μια μικρή διερεύνηση των δυο φαινομένων

Η έννοια της φοροαποφυγής¹¹ είναι συγγενής με την έννοια της φοροδιαφυγής. Όπως και η φοροδιαφυγή, έτσι και η φοροαποφυγή είναι η πλήρης ή μερική αποφυγή του φόρου. Επομένως, ως προς τις οικονομικές τους συνέπειες η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή δεν διαφέρουν μεταξύ τους. Διαφέρουν όμως σημαντικά από πολιτική και ηθική άποψη. Γιατί, ενώ στην περίπτωση της φοροδιαφυγής υπάρχει καταστρατήγηση τόσο του γράμματος όσο και του πνεύματος του νόμου, στην περίπτωση της φοροαποφυγής υπάρχει καταστρατήγηση μόνο του πνεύματος του νόμου.

¹¹ Τάτσος Ν., 2001, << Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα >>, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Η έννοια της παραοικονομίας

Η παραοικονομία¹² είναι ένα φαινόμενο που παίρνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις τις τελευταίες δεκαετίες όχι μόνο σε χώρες αναπτυσσόμενες και σε εκείνες που βρίσκονται σε στάδιο μετάβασης, αλλά ακόμα και στις αναπτυγμένες χώρες. Στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται διάφορα ονόματα όπως: άτυπη, ανεπίσημη, αντικανονική, σκιώδης και μαύρη οικονομία.

Η παραοικονομία αναπτύσσεται διαχρονικά, δηλαδή προσαρμόζεται στις αλλαγές των φόρων, στις ποινές που επιβάλλονται από τις φορολογικές αρχές και στην ηθική αντίληψη.

2.1.1 Ορισμός της παραοικονομίας

Λόγω, της πολυπλοκότητας της έννοιας της παραοικονομίας δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός. Ένας ορισμός γενικά αποδεκτός που συγκλίνουν οι περισσότερες απόψεις είναι ο ακόλουθος: παραοικονομία¹³ ή υποδόρια οικονομία είναι το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας, το οποίο θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής, πλιν όμως, για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγράφετε από τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεως. Ο ορισμός αυτός λοιπόν συνεπάγεται τα εξής:

- Μόνο η προστιθέμενη αξία αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος
- Οικονομικές δραστηριότητες, όπως η εργασία των νοικοκυριών στην λειτουργία του νοικοκυριού και η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών προς αυτοκατανάλωση στα πλαίσια του νοικοκυριού (εφόσον αυτά είναι μη πρωτογενή και δεν εκπίπτουν στην σφαίρα της επαγγελματικής δραστηριότητας) αποκλείονται.
- Το μέγεθος της παραοικονομίας είναι αρνητική συνάρτηση του βαθμού τελειότητας των μεθόδων και της οργανωτικής- στατιστικής υποδομής μετρήσεως των εθνικολογιστικών μεγεθών.

¹² Ελευθερίου Ιωάννης, 2011, διπλωματική εργασία, «παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εν μέσω κρίσης», σελ. 1

¹³ Παυλόπουλος Π.Γ., 2002, «Η παραοικονομία στην Ελλάδα», επανεξέταση, Αθήνα σελ.132-133

Θα μπορούσε κανείς να πει ότι η παραοικονομία¹⁴ είναι μια συνειδητή αντίδραση του πολίτη προς το ανεπιθύμητο για εκείνον κρατικό και θεσμικό παρεμβατισμό. Ενέργειες όπως εμπόριο ναρκωτικών και όπλων ή αδήλωτη εργασία όπως οι αμοιβές από ιδιαίτερα, έχουν ως σκοπό να αποκρύψουν από τις δημόσιες αρχές τις εν λόγω δραστηριότητες προκειμένου να αποφύγουν την φορολογία, τους κανονισμούς ή και τις ενδεχόμενες ποινές. Ο παρακάτω πίνακας που ακολουθεί μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η παραοικονομία αφορά τόσο ενχρήματες όσο και μη συναλλαγές.

Πίνακας 2.1

Κατηγοριοποίηση τύπων δραστηριοτήτων παραοικονομίας

Είδος δραστηριότητας	Χρηματικές συναλλαγές		Μη χρηματικές συναλλαγές	
	φοροδιαφυγή	φοροαποφυγή	φοροδιαφυγή	φοροαποφυγή
Παράνομες δραστηριότητες	Εμπόριο κλεμμένων αγαθών, εμπόριο και παραγωγή ναρκωτικών, εμπόριο λαθραίων και τζόγος		Ανταλλαγές: ναρκωτικών, κλεμμένων αγαθών, λαθραίων κ.λπ. παραγωγή ή καλλιέργεια ναρκωτικών για ίδια χρήση, κλοπή για ίδια χρήση	
Νόμιμες δραστηριότητες	Αδήλωτο εισόδημα από αυτοαπασχόληση, ημερομίσθια, μισθοί και περιουσιακά στοιχεία από αδήλωτη	Εκπτώσεις προς εργαζόμενους πρόσθετες παροχές	Ανταλλαγές νόμιμων υπηρεσιών και αγαθών	Όλες οι εργασίες «κάντο μόνος σου» και η αλληλοβοήθεια μεταξύ γνωστών και φίλων

¹⁴ F. Schneider, 2006, « shadow economies and corruption all over the world what do we really know?», p. 5

	Εργασία που σχετίζεται με νόμιμες υπηρεσίες και αγαθά			
--	---	--	--	--

Πηγή: Schneider 2006

2.2 Αιτίες παραοικονομίας

Οι πιο σημαντικότερες αιτίες ¹⁵ύπαρξης του φαινομένου της παραοικονομίας είναι ο εξής:

- Ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού (περιορισμοί, αλλαγές νόμων, μέγεθος δημοσίου τομέα)
- Η κρατική γραφειοκρατία
- Η υψηλή φορολογική επιβάρυνση (φόροι, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης)
- Η φοροδιαφυγή
- Το υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών στην οικονομία, σε σχέση με το ποσοστό εκείνων που προσφέρουν εξαρτημένη εργασία
- Ανεργία
- Το επίπεδο ευσυνειδησίας και κοινωνικοοικονομικών αξιών των ηγετών και των μελών της κοινωνίας
- Η ύπαρξη «βρώμικου» χρήματος το οποίο μπορεί να προέρχεται από ναρκωτικά, πορνεία, εμπόριο όπλων, καταχρήσεις δημοσίου χρήματος, κ.α.
- Η μη ορθολογική χρησιμοποίηση εκ μέρους του κράτους του προϊόντος των φορολογιών
- Η επιεικής τιμωρία των παρανομούντων

¹⁵ Ελευθερίου Ιωάννης, 2011, διπλωματική εργασία, «παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εν μέσω κρίσης.», σελ. 7-8

Από όλα τα παραπάνω, έχει βρεθεί σε διάφορες έρευνες ότι οι πιο σημαντικές αιτίες για τη δημιουργία παραοικονομίας σε πολλές χώρες είναι η φορολογική επιβάρυνση, οι πολλοί ελεύθεροι επαγγελματίες και οι κρατικοί περιορισμοί. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα οι πιο σημαντικές αιτίες παραοικονομίας είναι η ανεργία, ο μεγάλος αριθμός αυτοαπασχολουμένων και οι κοινωνικές εισφορές ως κομμάτι της φορολογικής επιβαρύνσεις.

Η ύπαρξη υψηλού ποσοστού παραοικονομίας καθιστά αναποτελεσματικές τις περισσότερες πολιτικές, αφού τα μέτρα οικονομικής πολιτικής επηρεάζουν μόνο εκείνους που δεν παραοικονομούν. Έτσι εξηγείται, γιατί η πολιτική περιορισμού των εισοδημάτων και της ζήτησης οδηγεί τελικά, σε μείωση του εισοδήματος και της ζήτησης μόνον εκείνων που προσφέρουν εξαρτημένη εργασία δηλαδή οι μισθωτοί. Συνεπώς, εκείνοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το κόστος των σταθεροποιητικών προγραμμάτων και των προγραμμάτων σύγκλισης επιβαρύνονται κυρίως οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι.

2.3 Επιπτώσεις παραοικονομίας

Οι πιο σημαντικότεροι δυσμενούς επιπτώσεις¹⁶ για την παραοικονομία είναι οι ακόλουθοι:

1. Όσον μεγαλύτερη είναι η παραοικονομία, τόσο μεγαλύτερη είναι η απώλεια φορολογικών εσόδων. Η απώλεια αυτή οδηγεί σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών, που υποκινεί σε παραπάνω αύξηση της παραοικονομίας. Η ανεπάρκεια των κυβερνητικών εσόδων συνεπάγεται μικρότερη ποσότητα και χαμηλής ποιότητας δημόσιων αγαθών. Εφόσον η επίσημη οικονομία οφείλεται συγκριτικά περισσότερων από την προσφορά των δημόσιων αγαθών, αυτό αποτελεί έναν λόγο παραπάνω για προσφυγή των επιχειρήσεων στην παραοικονομία.
2. Η ανεπάρκεια των φορολογικών εσόδων οδηγεί συχνά σε ελλειμματική διαχείριση με συνέπεια την εμφάνιση πληθωριστικών πιέσεων.
3. Οι επίσημες στατιστικές, όπως ήδη έχει αναφερθεί εισαγωγικώς δεν αποτελούν κατάλληλους οδηγούς για την άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής. Για παράδειγμα, η αύξηση της επίσημης ανεργίας ενδέχεται να οφείλεται στην διόγκωση της παραοικονομίας, όπου απασχολούνται δήθεν οι άνεργοι.

¹⁶ Παυλόπουλος Π.Γ., 2002, «Η παραοικονομία στην Ελλάδα», επανεξέταση, Αθήνα σελ.139-143

4. Η παρουσία της παραοικονομίας μειώνει την αναποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής, είτε πρόκειται περί νομισματικής είτε περί δημοσιονομικής πολιτικής. Οι επιχειρήσεις που λειτουργούν στην παραοικονομία διαθέτουν χαλαρούς κάπως δεσμούς με το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το ίδιο συμβαίνει και με το δημοσιονομικό σύστημα, αφού δεν πληρώνουν φόρους. Επομένως η ισχύς και των δυο πολιτικών είναι αρκετά αποδυναμωμένη ενόψει μιας σχετικώς μεγάλης παραοικονομίας.
5. Επισημαίνεται σχετικώς η τάση των επιχειρήσεων της παραοικονομίας να λαμβάνουν αποφάσεις με βραχυχρόνιο ορίζοντα συνέπεια της αδυναμίας αυτών να αντλήσουν κεφάλαια από τις κεφαλαιαγορές. Αυτό σημαίνει ότι αποφεύγουν επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου και λειτουργούν περισσότερων με τεχνικές εντάσεως εργασίας και μάλιστα σε βαθμό μεγαλύτερου του βέλτιστου.
6. Σημαντική αρνητική επίπτωση αποτελεί η δυνατότητα την οποία παρέχει για μη αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών πόρων. Το γεγονός ότι παρακάμπτονται οι ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας επιτρέπει στις επιχειρήσεις της εν λόγω «οικονομίας» να πληρώνουν υψηλότερους μισθούς, αλλά και να αφαιρούν ζήτηση από τις επισήμως λειτουργούσες επιχειρήσεις μέσω χαμηλότερων τιμών, τις οποίες καθιστά εφικτές η μη πληρωμή φόρων. Συναφής, είναι και η επίπτωση στην διάρθρωση της παραγωγής και της οικονομικής μεγεθύνσεων, αφού δεν είναι όλοι οι κλάδοι παραγωγής εξίσου πρόσφοροι για φιλοξενία παραοικονομικής δραστηριότητας.
7. Πέραν, του γεγονότος ότι η λειτουργία στην παραοικονομία δεν εξοικονομεί αλλά και συνεπάγεται κόστος έχει και κοινωνικές συνέπειες. Επιπλέον, από την φύση της η παραοικονομία λειτουργεί αποσυνθετικά για τα κοινωνικά πρότυπα. Η παραοικονομία αποτελεί ένδειξη ελλείμματος σεβασμού της κοινωνικής τάξεως και των κανόνων που διέπουν την οικονομική δραστηριότητα.

Παρόλα αυτά η παραοικονομία έχει και ευεργετικές επιπτώσεις στην συνολική οικονομική δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία παραοικονομίας θεωρείται ότι οδηγεί σε αύξηση του ανταγωνισμού στον επίσημο τομέα και στον εξαναγκασμό της δημόσιας διοικήσεως σε πρακτικές που ενθαρρύνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα. Εξάλλου, ούτως ή αλλιώς το μεγαλύτερο τμήμα των εισοδημάτων που δημιουργούνται στην παραοικονομία δαπανώνται σε αγαθά

και υπηρεσίες που παράγονται στην επίσημη οικονομία, συμβάλλοντας τοιούτοτρόπως στην ανάπτυξη της.

Επιπλέον, στις οικονομίες υπό ανάπτυξη, αλλά ιδιαιτέρως στις οικονομίες σε μεταβατικό στάδιο, όπου η επιχειρηματικότητα βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο εξαιτίας της μακράς θητείας του συστήματος της κρατικής οικονομίας, εκτιμάται ότι η παραοικονομία μπορεί να αποτελέσει φυτώριο αναδείξεως επιχειρηματικών ταλέντων, μέσω της εμπειρίας που αποκτούν για τον τρόπο λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς και επιζητήσεως του κέρδους. Στην έκταση που η παραοικονομία αναπληρώνει τις εμπειρίες, την γνώση και την εξοικείωση με τον επιχειρηματικό κίνδυνο, που η γραφειοκρατία των πλέγμα των ρυθμίσεων και η διαφθορά δεν επέτρεψαν να αποκτηθούν στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας \, αποτελεί παράγοντα ανάπτυξη της οικονομίας.

Στο διανεμητικό επίπεδο, θεωρείται, ευεργετική η παρουσία της παραοικονομίας γιατί αποτελεί διέξοδο σε χαμηλά αμειβόμενα άτομα, βελτιώνοντας έτσι την διανομή του εισοδήματος.

Με λίγα λόγια, η παραοικονομία έχει την δυνατότητα να ασκεί μείζονος σημασίας επιδράσεις στην οικονομική δραστηριότητα- επίσημη οικονομία, μέσω των παραμορφώσεων που συνεπάγετε για διάφορους οικονομικούς δείκτες της οικονομικής πολιτικής.

Τέλος η παραοικονομία πρέπει να επισημανθεί ότι αποτελεί πρόσκληση για το κράτος της κοινωνικής ευημερίας. Επομένως, η αύξηση της παραοικονομίας μειώνει τα φορολογικά έσοδα, την ποσότητα και την ποιότητα των αγαθών και υπηρεσιών που διαθέτει. Με στόχο να αποφευχθεί η υποβάθμιση των κοινωνικών υπηρεσιών υπάρχει η τάση να αυξάνονται οι φορολογικοί συντελεστές, αλλά και το πλέγμα των ρυθμίσεων για την καταπολέμηση της παραοικονομίας. Αυτό ενισχύει τα κίνητρα για φοροδιαφυγή και καταφυγή στην παραοικονομία σε μια σωρευτική διαδικασία αρνητικών αποτελεσμάτων το λεγόμενο φαύλος κύκλος. Από την άλλη η μείωση των φορολογικών συντελεστών ως μέσω αύξησεως των φορολογικών εσόδων μέσω της επεκτάσεως της επίσημου οικονομίας υπερεξουδετερώνεται από τις αρνητικές επιπτώσεις του πλέγματος των ρυθμίσεων του παρεμβατικού κράτους. Το φαινόμενο επομένως, χρήζει από πολλές διαστάσεις πολιτικής αντιμετώπισεως προκειμένου να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Απαιτείται όχι μόνο μείωση των φορολογικών συντελεστών και

των επιβαρύνσεων από την κοινωνική ασφάλιση, αλλά και δραστικός περιορισμός των μη φορολογικών παραγόντων που υποθάλλουν την ανάπτυξη της παραοικονομίας.

2.4 Μέθοδοι εκτίμησης της παραοικονομίας

Παρόλα αυτά για την εκτίμηση¹⁷ της παραοικονομίας και του συνολικού εισοδήματος συντελεστών παραγωγής που δημιουργεί, υπάρχουν δυο τύποι μεθόδων: οι άμεσες και οι έμμεσες μέθοδοι.

1. Οι άμεσοι μέθοδοι. Ένα χαρακτηριστικό των άμεσων μεθόδων είναι ότι στηρίζονται στη δειγματοληπτική έρευνα. Εξετάζοντας τη συμπεριφορά των ατόμων ενός επιλεγέντος δείγματος, είτε διαμέσου κατάλληλα σχεδιασμένων συνεντεύξεων ή ερωτηματολογίων που στηρίζονται στην εθελοντική απάντηση είτε διαμέσου ερευνών που έχουν ως αντικείμενο τον έλεγχο της συμμόρφωσης προς το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, αποσκοπούν στην άμεση μέτρηση της παραοικονομίας. Οι μικροπροσεγγίσεις αυτές της παραοικονομίας διακρίνονται σε δυο κατηγορίες: α) στις μεθόδους των εκούσιων συνεντεύξεων και ερωτηματολογίων, κατά τις οποίες καταβάλλεται προσπάθεια ώστε να ξεπεραστεί το κίνητρο των ατόμων να αρνηθούν τη συμμετοχή τους σε παραοικονομικές δραστηριότητες και να αποκαλύψουν την έκταση της και β) στις μεθόδους αναγκαστικού ελέγχου της συμμόρφωσης προς τους θεσμούς του κράτους, κατά τις οποίες οι αρμόδιες αρχές προσπαθούν να αποκαλύψουν το μέγεθος του αποκρυπτόμενου από αυτές εισοδήματος.
2. Οι έμμεσοι μέθοδοι. Ένα χαρακτηριστικό των έμμεσων μεθόδων είναι ότι στηρίζουν την εκτίμηση της παραοικονομίας στα ίχνη που αυτή αφήνει σε διάφορες σφαίρες της μετρούμενης οικονομικής πραγματικότητας. Οι μέθοδοι αυτές συνιστούν μακροπροσεγγίσεις της παραοικονομίας και διακρίνονται σε εκείνες που στηρίζονται στη χρησιμοποίηση δεικτών και σε εκείνες που στηρίζονται στη χρησιμοποίηση οικονομικών υποδειγμάτων. Οι μέθοδοι των δεικτών διακρίνονται ως εξής: α) στις μεθόδους των αποκλίσεων μεταξύ εισοδήματος και δαπάνης. Οι ανεξάρτητες εκτιμήσεις του εισοδήματος και της δαπάνης, τόσο στο επίπεδο των μεμονωμένων νοικοκυριών όσο και στο επίπεδο ολόκληρης της οικονομίας, αποκαλύπτουν ότι η δαπάνη είναι

¹⁷ Βαβούρας Γ., 1991, «παραοικονομία», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα σελ.18-29

υψηλότερη από το εισόδημα. β) στη μέθοδο των αποκλίσεων μεταξύ επίσημου και θεωρούμενου ως πραγματικού ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού. Υποθέτουμε ότι οι μεταβολές του ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού δεν οφείλονται σε παράγοντες άσχετους προς την παραοικονομία και ότι το πραγματικό ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού παραμένει σταθερό διαχρονικά, η μείωση του επίσημου ποσοστού συμμετοχής και πιο συγκεκριμένα η διαφορά μεταξύ του επίσημου και του θεωρούμενου ως πραγματικού ποσοστού συμμετοχής, το οποίο εκτιμάται σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής άλλων χωρών με παρόμοια οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά είτε σε σύγκριση με τα ποσοστά συμμετοχής προηγούμενων περιόδων στην ίδια χώρα, παρέχει ένα μέτρο της έκτασης της απασχόλησης σε παραοικονομικές δραστηριότητες. και γ) στις μεθόδους των νομισματικών δεικτών. Βασική υπόθεση των μεθόδων αυτών είναι ότι οι παραοικονομικές συναλλαγές διενεργούνται κατά κανόνα με μετρητά και επομένως η έκταση της παραοικονομίας μπορεί να εκτιμηθεί με βάση την απόκλιση μεταξύ της πραγματικής και της κανονικής νομισματικής κυκλοφορίας. Επίσης, οι μέθοδοι των υποδειγμάτων διακρίνονται ως εξής:

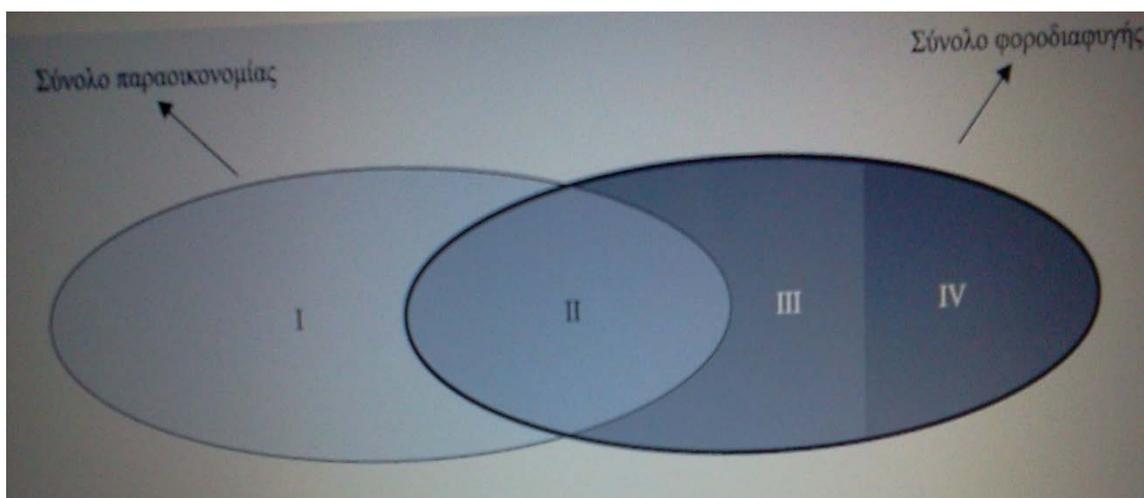
α) στις μεθόδους των προσδιοριστικών παραγόντων ή δεικτών. Η μέθοδος στηρίζεται στην παραδοχή ότι η «απαρατήρητη μεταβλητή» της παραοικονομίας, αφ' ενός επηρεάζεται από ορισμένα αίτια ή προσδιοριστικούς παράγοντες και αφ' ετέρου επηρεάζει διάφορες μακροοικονομικές μεταβλητές που θεωρούνται δείκτες του μεγέθους της, γεγονός που καθιστά δυνατή την εκτίμηση των άγνωστων παραμέτρων ή συντελεστών στάθμισης με τη χρησιμοποίηση της διαδικασίας LISREL. Αυτή η μέθοδος επιτρέπει τον προσδιορισμό του μεγέθους της παραοικονομίας. και β) στις μεθόδους της ζήτησης χρήματος. Υποθέτουμε, ότι η παραοικονομική δραστηριότητα είναι άμεση συνέπεια της υψηλής φορολογίας και αποδεχόμενος ότι οι μεταβολές της ζήτησης του χρήματος δεν προέρχονται αποκλειστικά από την επίδραση της παραοικονομίας αλλά και από άλλους παράγοντες, που χρησιμοποιεί οικονομικά υποδείγματα για τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ της ζήτησης χρήματος και ορισμένων επεξηγηματικών μεταβλητών μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και εκείνη της φορολογίας.

2.5 Σχέση μεταξύ παραοικονομίας και φοροδιαφυγής

Συχνά γίνεται ταύτιση¹⁸ μεταξύ της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής. Σχετικά με τους ορισμούς που δόθηκαν παραπάνω οι δυο έννοιες διαφέρουν μεταξύ τους και έτσι είναι δυνατό να έχουμε παραοικονομικές δραστηριότητες με και χωρίς φοροδιαφυγή αλλά και φοροδιαφυγή χωρίς παραοικονομία. Επίσης, τα δυο αυτά φαινόμενα που δεν ταυτίζονται μεταξύ τους και πολλές φορές μέτρα πολιτικής που λαμβάνονται για να αντιμετωπιστούν το ένα φαινόμενο, μπορεί να μην επηρεάσει το άλλο. Όμως υπάρχει μια περίπτωση όπου η φοροδιαφυγή ταυτίζεται¹⁹ με την παραοικονομία δηλαδή το «μη δηλούμενο εισόδημα» με το «μη καταγραφόμενο» είναι μια μόνο από τις διάφορες δυνητικές περιπτώσεις. Μια περίπτωση όπου η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία δεν έχουν καμία απολύτως σχέση είναι στην περίπτωση φόρων που δεν επιβάλλονται στα εισοδήματα και τις συναλλαγές από τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα. Τέλος, η αναγνώριση του γεγονότος ότι η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία δεν ταυτίζονται είναι πιθανό να έχει θετικές επιπτώσεις, τόσο στις προσπάθειες μέτρησης των δυο φαινομένων όσο και στα αντίστοιχα μέτρα οικονομικής πολιτικής για την καταπολέμηση της. Στο παρακάτω διάγραμμα διευκρινίζεται ότι η φοροδιαφυγή δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με την παραοικονομία.

Διάγραμμα 2.2

Σχέση μεταξύ φοροδιαφυγής και παραοικονομίας

Πηγή: οικονομικό δελτίο τράπεζας της Ελλάδος

¹⁸ Κανελόπουλος Κ., 1995, «παραοικονομία και φοροδιαφυγή μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις», Αθήνα,σελ.23-24

¹⁹ Βαβούρας Γ., 1991, «παραοικονομία», Εκδόσεις κρητική, Αθήνα, σελ. 175-176

Σχετικά με το διάγραμμα²⁰ στο:

- i. Οικονομική δραστηριότητα που δεν καταγράφεται, αλλά τα αντίστοιχα εισοδήματα και οι έμμεσοι φόροι δηλώνονται στην εφορία. Παραοικονομία χωρίς φοροδιαφυγή.
- ii. Οικονομική δραστηριότητα που δεν καταγράφεται και τα αντίστοιχα εισοδήματα δεν δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι δεν δηλώνονται στην εφορία. Παραοικονομία χωρίς φοροδιαφυγή.
- iii. Η προστιθέμενη αξία καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς, αλλά τα αντίστοιχα εισοδήματα και οι έμμεσοι φόροι δεν δηλώνονται στην εφορία, για παράδειγμα αγροτική παραγωγή και οικοδομική δραστηριότητα. Φοροδιαφυγή χωρίς παραοικονομία.
- iv. Το τμήμα της φοροδιαφυγής που δεν συνδέεται με την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα, για παράδειγμα φοροδιαφυγή στις μεταβιβαστικές πληρωμές, στην φορολογία κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών, στα τέλη κυκλοφορίας. Φοροδιαφυγή χωρίς παραοικονομία.

2.6 Εντοπισμός των φαινομένων

A) παραοικονομία

Η παραοικονομική δραστηριότητα αποτελεί πιθανά τη βασική ιδιαιτερότητα της Ελληνικής οικονομίας σε σχέση με αυτές των άλλων κρατών μελών της Ε.Ε., κυρίως λόγω της εξαιρετικά μεγάλης έκτασης που έχει λάβει. Η ελληνική παραοικονομική δραστηριότητα, μαζί με τη φοροδιαφυγή, έχουν συμβάλει ουσιαστικά στα υψηλά δημόσια ελλείμματα.

Η παραοικονομία, στην Ελλάδα, εντοπίζεται²¹ σε:

- Εισοδήματα που δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές ενώ αποκτώνται νόμιμα, (όπως εισοδήματα από δεύτερη εργασία ή από εργασία ατόμων που λαμβάνουν επίδομα ανεργίας), προκαλώντας αντίστοιχη εκτεταμένη φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή.

²⁰ Μελίνα Βασαρδάνη, 2011, « φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση», Οικονομικό δελτίο τράπεζας της Ελλάδος, τεύχος 35, σελ.16

²¹www.Elq-vblogspot.gr/2011/05/blog-post_of.html

- Εισοδήματα από παράνομες δραστηριότητες, όπως λαθρεμπόριο (καυσίμων, ποτών, τσιγάρων, ναρκωτικών κλπ.), τοκογλυφία, παραεμπόριο (πλανόδιο εμπόριο από οικονομικούς μετανάστες και στεγασμένο εμπόριο χωρίς έκδοση αντίστοιχων παραστατικών πώλησης), μαύρο χρήμα (χρηματισμοί- διαφθορά).
- Εισοδήματα από δραστηριότητες εκτός μηχανισμού αγοράς (όπως η διάθεση ειδών παραγόμενων κατ' οίκον κλπ.)

Ο εκσυγχρονισμός του φορολογικού συστήματος, η αποτελεσματικότητα των φοροελεγκτικών και εισπρακτικών μηχανισμών, και οι διασταυρώσεις στοιχείων αποτελούν επομένως το ζητούμενο της παρέμβασης για τη μείωση της παραοικονομικής δραστηριότητας και κατά συνέπεια της φοροδιαφυγής.

B) φοροδιαφυγή

Η φοροδιαφυγή είναι η με οποιοδήποτε τρόπο παράνομη απόκρυψη φορολογητέας ύλης ενός φυσικού ή νομικού προσώπου, με απώτερο στόχο τη μείωση ή εξάλειψη της φορολογικής υποχρέωσης. Έχει εξελιχθεί σε σταθερό φαινόμενο συνεχώς διογκούμενο με αστάθμητες συνέπειες στα δημόσια έσοδα, μειώνοντας παράλληλα τις κοινωνικές παροχές και δημιουργώντας φορολογική ανισότητα μεταξύ των φορολογουμένων.

Οι φοροφυγάδες δρουν με ολόένα διαφορετικούς τρόπους, ακολουθώντας την εξέλιξη της οικονομίας αλλά και τις εκάστοτε νομοθετικές διατάξεις. Παράλληλα η πολυνομία και η αναποτελεσματική διάρθρωση των ελεγκτικών μηχανισμών συμβάλλουν στη φοροδιαφυγή και αποτελούν βασικό στόχο της παρέμβασης για την καταπολέμησή της. Η απόκρυψη εισοδήματος τείνει να εμφανίζεται υπό τη δικαιολογία της κοινωνικής «αδικίας» απέναντι σε μεγάλους φοροφυγάδες ή δικαιούχους φοροαπαλλαγών. Συνεπώς βασικός σκοπός καταπολέμησης της φοροδιαφυγής είναι η αύξηση των φορολογικών εσόδων μέσω της δίκαιης κατανομής των φορολογικών βαρών και η δημιουργία φορολογικής συνείδησης μεταξύ των φορολογουμένων.

Φοροδιαφυγή εντοπίζεται τόσο στους άμεσους όσο και στους έμμεσους φόρους. Ο φόρος εισοδήματος (φυσικών και νομικών προσώπων) συγκεντρώνει ίσως τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής, ως άμεσος φόρος και συνεπώς ιδιαίτερος επαχθής. Ειδικότερα η φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος εστιάζεται:

- Μισθωτές υπηρεσίες. Στις περιπτώσεις αδήλωτης κύριας εργασίας με τη μορφή πρόσθετης αμοιβής (π.χ. bonus, αμοιβή σε είδος), στη δεύτερη παράλληλη αδήλωτη δραστηριότητα (π.χ. ιδιαίτερα μαθήματα κατ' οίκον από διορισμένους εκπαιδευτικούς)
- Ελεύθεροι επαγγελματίες. Στις περιπτώσεις μη έκδοσης δελτίου παροχής υπηρεσιών, ή έκδοσης με αναγραφόμενο μικρότερο ποσό αμοιβής από το πραγματικό, ή έκδοσης από τρίτα πρόσωπα (αφανείς συνεργάτες, άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος υπό τη μορφή μονοπρόσωπης ΕΠΕ κ.α.).
- Γεωργικές επιχειρήσεις. Στις περιπτώσεις πώλησης αγροτικών προϊόντων χωρίς έκδοση φορολογικού παραστατικού (με υποχρέωση από το ΚΒΣ έκδοσης), ή στη διόγκωση δαπανών με λήψη εικονικών τιμολογίων προκειμένου να τύχουν επιστροφής ΦΠΑ.
- Εισόδημα από ενοίκια. Στις περιπτώσεις μη κατάθεσης μισθωτηρίου συμβολαίου για απόκρυψη εισοδήματος ενοικίασης ακινήτου, ή δήλωσης ενοικίου μικρότερου από το πραγματικά εισπραττόμενο, ή μη δήλωσης δευτερευουσών κατοικιών ή λοιπών ιδιοχρησιμοποιούμενων ακινήτων (δηλώνονται ως κενές) ώστε να αποφεύγεται η τεκμαρτή τους φορολόγηση.
- Εισόδημα από εμπορικές επιχειρήσεις:
 - Στις περιπτώσεις μη έκδοσης-ανακριβούς έκδοσης φορολογικών στοιχείων, ή λήψης ανακριβών φορολογικών στοιχείων αγορών, δαπανών και υπηρεσιών, ή έκδοσης-λήψης πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων, με συνέπεια την αποφυγή καταβολής άμεσων φόρων (λόγω μη εμφάνισης ή μείωσης ακαθαρίστων εσόδων ή λόγω αύξησης του κόστους πωληθέντων-παραχθέντων που έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση των κερδών ή και την εμφάνιση ζημιών) και την αποφυγή καταβολής ή του συμψηφισμού των έμμεσων φόρων, κυρίως στο Φ.Π.Α. Επίσης στις περιπτώσεις υποτίμησης της αξίας των απογραφέντων ειδών ως και εμφάνισης αυξημένων ή πλαστών δαπανών με σκοπό τη μείωση των φορολογητέων κερδών.
 - Στις περιπτώσεις άσκησης παραεμπορίου. Εκδηλώνεται με τη διάθεση παράνομων ειδών τα οποία προέρχονται από τρίτες χώρες (Κίνα, Ταϊλάνδη, Ταϊβάν, Κορέα κ.λπ.) και εισάγονται ή διακινούνται εντός των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είτε προέρχονται από επιχειρήσεις που δεν έχουν εκδώσει τα προβλεπόμενα νόμιμα παραστατικά. Το παραεμπόριο ασκείται

κυρίως σε μη στεγασμένους χώρους όπως σε λαϊκές αγορές, σε παζάρια, σε εμπορικούς δρόμους ή κοντά σε σταθμούς λεωφορείων, τρένων, Μετρό, σε πεζόδρομους κ.λπ.

- Σε διάφορους τομείς εμπορικής δραστηριότητας, όπως κατασκευών, τουρισμού και ψυχαγωγίας (π.χ. κέντρα διασκέδασης) και σε πολυεθνικές και εξωχώριες επιχειρήσεις.

Επιπλέον, η φοροδιαφυγή εντοπίζεται:

Στον κατασκευαστικό τομέα. Επιχειρήσεις ανέγερσης και πώλησης διαμερισμάτων δεν εμφανίζουν την πραγματική αξία των ακινήτων αλλά την αντικειμενική, με συνέπεια οι οικοδομικές επιχειρήσεις να φορολογούνται με χαμηλότερα κέρδη, ενώ οι αγοραστές να αποδίδουν αντίστοιχα μικρότερο τεκμήριο αγοράς και φόρο μεταβίβασης ακινήτου (ΦΜΑ). Απασχολούμενοι μηχανικοί στην οικοδομή δηλώνουν αμοιβές μικρότερες (ελάχιστο κόστος οικοδομής) από τις πραγματικά εισπραττόμενες. Τέλος τα φυσικά πρόσωπα που ανεγείρουν οικοδομή δηλώνουν ως δαπάνη ανέγερσης «το ελάχιστο κόστος οικοδομής», με αποτέλεσμα να φορολογούνται για μικρότερο ποσό ανέγερσης, οι δε απασχολούμενοι στην οικοδομή να δηλώνουν ως εισόδημα ή τα ελάχιστα καταβαλλόμενα ημερομίσθια ή να εκδίδουν απόδειξη παροχής υπηρεσιών για ποσό ίσο με το προβλεπόμενο στο «ελάχιστο κόστος οικοδομής».

Στις τουριστικές επιχειρήσεις όπου παρατηρείται μέθοδος διπλών συμβολαίων με συμβόλαια μεταξύ των ξενοδοχειακών και τουριστικών επιχειρήσεων, εξωτερικού και εσωτερικού, προκειμένου να εμφανίσουν μικρότερα έσοδα από τις παρεχόμενες υπηρεσίες, και μέρος των αποκρυβέντων εσόδων να παραμένει σε λογαριασμούς στο εξωτερικό. Επίσης μη έκδοση ή ανακριβής έκδοση φορολογικών στοιχείων από την παροχή υπηρεσιών και τις παρεπόμενες ξενοδοχειακές υπηρεσίες (χρήση θαλάσσιων μέσων ψυχαγωγίας, ομπρελών, γηπέδων αθλοπαιδιών κ.λπ., τηλεφωνικών, υπηρεσίες καθαριστηρίων, σάουνας, κομμωτηρίων κ.λπ.) Πολλές από τις παραπάνω υπηρεσίες, επισήμως εμφανίζονται ως υπηρεσίες «πακέτου», ενώ στην πραγματικότητα εισπράττεται ιδιαίτερο τίμημα το οποίο και δεν εμφανίζεται.

Στις πολυεθνικές επιχειρήσεις παρατηρείται φοροδιαφυγή μέσω της πρακτικής των υπερτιμολογήσεων-υποτιμολογήσεων. Επίσης, φοροδιαφυγή εντοπίζεται μέσω των διογκούμενων δαπανών και των αυξημένων ποσοστών δικαιωμάτων, που τιμολογούνται μεταξύ των εταιρειών του ομίλου.

Στις εξωχώριες εταιρείες οι οποίες ιδρύονται με απώτερο σκοπό την απόκρυψη εσόδων και κερδών από παράνομες δραστηριότητες (π.χ. ξέπλυμα μαύρου χρήματος, λαθρεμπόριο όπλων, ναρκωτικών κλπ.) και τη μικρότερη δυνατή φορολογική επιβάρυνση και κατ' επέκταση την απαλλαγή φορολογίας από τη χώρα της μόνιμης διαμονής τους.

Εκτός του φόρου εισοδήματος, αυξημένη φοροδιαφυγή εντοπίζεται στον Φ.Π.Α., σε Ειδικούς Φόρους Κατανάλωσης, δασμούς και τέλη:

- Ενεργειακά προϊόντα και ΕΦΚ. Εκτεταμένο λαθρεμπόριο και φοροδιαφυγή παρατηρείται:
 - Στον τομέα υγρών καυσίμων, είτε με παράνομη εισαγωγή και διακίνηση καυσίμων είτε με νόθευση αυτών.
 - Σε επιχειρήσεις διάθεσης αλκοολούχων ποτών (μπαρ, κέντρα διασκέδασης, καφετέριες, ταβέρνες κλπ) κυρίως μέσω λαθραίων και νοθευμένων αλκοολούχων ποτών
 - Στα καπνοβιομηχανικά προϊόντα μέσω λαθραίας εισαγωγής, διακίνησης και διάθεσης προϊόντων καπνού.
- Φοροδιαφυγή στο φόρο προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.) Οι συνηθέστερες μέθοδοι φοροδιαφυγής στον ΦΠΑ έχουν ως εξής:
 - Αγορές και πωλήσεις χωρίς έκδοση ή ανακριβή έκδοση παραστατικών
 - Έκδοση και λήψη πλαστών ή εικονικών φορολογικών στοιχείων και καταχώρηση αυτών στα τηρούμενα βιβλία.
 - Καταχώρηση αυξημένων δαπανών με σκοπό την επιστροφή, την έκπτωση ή το συμψηφισμό του ΦΠΑ.
 - Διακίνηση και τιμολόγηση εμπορευμάτων από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) με πλαστά παραστατικά ή από ανύπαρκτες εταιρείες ή εμφάνιση συναλλαγών από τρίτες χώρες ως δήθεν ενδοκοινοτικές.
 - Έκπτωση ΦΠΑ για δαπάνες που δεν αναγνωρίζονται ή για πράξεις για τις οποίες δεν παρέχεται δικαίωμα έκπτωσης.

Τέλος, φαινόμενα φοροδιαφυγής παρατηρούνται και στη μη απόδοση άλλων φόρων (μη υποβολή δήλωσης Φ.Μ.Υ. και παρακρατουμένων φόρων), καθώς και στη φορολογία κεφαλαίου (φόροι μεταβίβασης ακινήτων, κληρονομιάς, δωρεών και γονικών παροχών, φόρος ακίνητης περιουσίας). Η τελευταία συνδέεται κυρίως με τη διαφορά μεταξύ πραγματικής και δηλούμενης αξίας ακινήτων ειδικά σε

περιοχές που δεν έχουν ακόμη ενταχθεί στο σύστημα αντικειμενικού προσδιορισμού των αξιών και προσδιορίζονται με συγκριτικά στοιχεία.

2.7 Ποινές

Σύμφωνα, με το νέο ποινολόγιο²² της εφορίας προβλέπονται εξοντωτικά πρόστιμα για τις επιχειρήσεις και τους ελευθέρους επαγγελματίες οι οποίοι δεν θα εκδίδουν αποδείξεις για μικρές συναλλαγές έως 5000 ευρώ αλλά λογικά πρόστιμα για παραβάσεις όπως η έκδοση πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων.

Τα νέα πρόστιμα «καίνε» όσους εντοπιστούν από τον φοροελεγκτικό μηχανισμό να μην κόβουν αποδείξεις από την 1η Ιανουαρίου 2014 και μετά, με την προσοχή του φοροελεγκτικού μηχανισμού να επικεντρώνεται στις μικρές συναλλαγές όπου εντοπίζονται και τα υψηλότερα ποσοστά παραβατικότητας.

Ειδικότερα για κάθε απόδειξη που δεν εκδίδεται και η αξία της δεν υπερβαίνει τις 5.000 ευρώ η εφορία θα επιβάλλει πρόστιμο 1.000 ευρώ εφόσον παραβάτης τηρεί απλογραφικά στοιχεία και 2.500 ευρώ εφόσον ο παραβάτης τηρεί διπλογραφικά βιβλία. Σήμερα το πρόστιμο για την πρώτη κατηγορία ανέρχεται σε 800 ευρώ για κάθε μη εκδοθείσα απόδειξη και για τη δεύτερη κατηγορία σε 1.200 ευρώ με τη διαφορά όμως ότι ισχύει πλαφόν που ανέρχεται στο 15πλάσιο του προστίμου.

Στόχος του νέου ποινολογίου της εφορίας είναι τα πρόστιμα να είναι ρεαλιστικά και να έχουν εισπρακτικό αποτέλεσμα, δεδομένου ότι μέχρι τώρα ουσιαστικά αποτελούν γράμμα κενό περιεχομένου, αφού, αν και επιβάλλονται αυστηρά και υπέρογκα πρόστιμα, τελικώς δεν καταλήγει στα δημόσια ταμεία ούτε το 5% των ποσών που καταλογίζονται.

Το ανώτατο όριο του προστίμου δεν μπορεί να υπερβεί κατά την πρώτη έκδοση απόφασης επιβολής προστίμου το 15πλάσιο των προστίμων αυτών, για κάθε κατηγορία παραβάσεων και κατά τη δεύτερη έκδοση απόφασης επιβολής προστίμου το 30πλάσιο των προστίμων αυτών, για κάθε κατηγορία παράβασης.

Για το χρονικό διάστημα από 1η Ιανουαρίου 2014 και εφεξής επιβάλλονται τα εξής πρόστιμα:

- 1.000 ευρώ για κάθε μη εκδοθέν ή ανακριβώς εκδοθέν φορολογικό στοιχείο εφόσον ο παραβάτης τηρεί απλογραφικά στοιχεία (πρώην βιβλία β' κατηγορίας)

²² www.tax-profit.gr/επενδυτικά/προγράμματα/53-epixeirimatika/257-h-html

- 2.500 ευρώ για κάθε μη εκδοθέν ή ανακριβώς εκδοθέν φορολογικό στοιχείο, εφόσον ο παραβάτης τηρεί διπλογραφικά βιβλία (πρώην βιβλία γ' κατηγορίας).

Όσον αφορά, για τη λήψη φορολογικών στοιχείων ως προς το πρόσωπο από 26 Ιουλίου 2013 και εφεξής:

- 25% της αξίας των εικονικών στοιχείων όταν ο λήπτης δεν τελούσε σε καλή πίστη με αποτέλεσμα τη μείωση του φόρου εισοδήματος του οικείου φορολογικού έτους.
- 15% της αξίας των εικονικών στοιχείων σε κάθε άλλη περίπτωση που δεν έχει αποτέλεσμα τη μείωση του φόρου εισοδήματος του οικείου φορολογικού έτους όταν ο λήπτης τελούσε σε καλή πίστη.

Λοιπές αυτοτελείς παραβάσεις (έκδοση αθεώρητων φορολογικών στοιχείων, Μη καταχώρηση φορολογικού στοιχείου στα βιβλία κλπ.)

Για το χρονικό διάστημα από 26 Ιουλίου 2013 έως 31 Δεκεμβρίου 2013

Επιβάλλεται πρόστιμο:

- 600 ευρώ για κάθε παράβαση εφόσον ο παραβάτης τηρεί απλογραφικά βιβλία.
- 900 ευρώ για κάθε παράβαση εφόσον ο παραβάτης τηρεί διπλογραφικά στοιχεία.

Για την 1^η Ιανουαρίου 2014 και εφεξής το πρόστιμο ανέρχεται σε:

- 1.000 ευρώ για κάθε παράβαση εφόσον ο παραβάτης τηρεί απλογραφικά βιβλία.
- 2.500 ευρώ για κάθε παράβαση εφόσον ο παραβάτης τηρεί διπλογραφικά βιβλία.

Πρόστιμο φπα για πλαστά, νοθευμένα ή εικονικά φορολογικά στοιχεία:

Όσον αφορά το φπα, όταν μετά από έλεγχο αποδειχθεί ότι ο υποκείμενος στο φόρο, ως λήπτης εικονικού φορολογικού στοιχείου ή στοιχείου το οποίο νόθευε αυτός ή άλλοι για λογαριασμό του, διενήργησε έκπτωση φόρου εισροών ή έλαβε επιστροφή φόρου, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου περί φπα ή ως εκδότης δεν απέδωσε φόρο, με βάση πλαστά, εικονικά ή νοθευμένα φορολογικά στοιχεία, επιβάλλεται ειδικό πρόστιμο ισόποσο με το 50% του φόρου

που εξέπεσε ή που επιστράφηκε ή δεν απέδωσε ανεξάρτητα αν δεν προκύπτει τελικά ποσό φόρου για καταβολή. Το πρόστιμο αυτό επιβάλλεται και στα πρόσωπα που έλαβαν επιστροφή φόρου με πλαστά, εικονικά ή νοθευμένα φορολογικά στοιχεία που εξέδωσαν οι ίδιοι. Αυτό αφορά κυρίως τους αγρότες.

Επισημαίνεται ότι, η νέα διάταξη στην ουσία αντικαθιστά την προηγούμενη του άρθρου 6 του ν. 2523/1997, στην περίπτωση που οι ανώτερες παραβάσεις διαπράττονται από 26 Ιουλίου και εφεξής. Κατά συνέπεια για τις εν λόγω παραβάσεις δεν επιβάλλεται πρόστιμο ίσο με το τριπλάσιο του φόρου που εκπέστηκε ή επεστράφη ή δεν αποδόθηκε, όπως προέβλεπε το άρθρο 6 του ν. 2523/1997, αλλά πρόστιμο ίσο με το 50% του εν λόγω φόρου.

Τέλος, Επισημάνεται ότι με τις νέες διατάξεις δεν προβλέπεται διοικητική επίλυση της διαφοράς παρά μόνο ειδική διοικητική διαδικασία ενδικοφανούς προσφυγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Το φορολογικό σύστημα της ελληνικής οικονομίας

Με βάση μερικά βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και ιδιαίτερα του φορολογικού συστήματος²³ είναι αναγκαία για να κατανοήσουμε το πρόβλημα της φοροδιαφυγής, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε στο φορολογικό μας σύστημα και γενικότερα στα βασικά στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν ένα καλό φορολογικό σύστημα. Με βάση την θεωρία, τα βασικά χαρακτηριστικά ενός καλού φορολογικού συστήματος μπορεί να συνοψιστούν ως εξής:

- α) **Οικονομική αποτελεσματικότητα:** το φορολογικό σύστημα δεν πρέπει να παρεμποδίζει την αποτελεσματική κατανομή των οικονομικών πόρων.
- β) **Διοικητική απλότητα:** το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι απλό και φτηνό στη διαχείριση του.
- γ) **Πολιτική υπευθυνότητα:** το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι σχεδιασμένο έτσι, ώστε οι φορολογούμενοι να μπορούν εύκολα να διαπιστώσουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους. Με τον τρόπο αυτό το πολιτικό σύστημα θα αντανακλά με μεγαλύτερη ακρίβεια τις προτιμήσεις των πολιτών.
- δ) **Ευκαμψία:** το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται εύκολα στις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες.
- ε) **Αμεροληψία:** το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι αμερόληπτο σε ότι αφορά τη σχετική μεταχείριση διαφορετικών ατόμων. Πρέπει να είναι δηλαδή δίκαιο.

Είναι γνωστό ότι τα κριτήρια αυτά, σε πολλές περιπτώσεις συγκρούονται μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η προσπάθεια αναδιανομής εισοδήματος μέσω του φορολογικού συστήματος συγκρούεται με την αρχή της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Η

²³ Κανελόπουλος Κ., 1995, «παραοικονομία και φοροδιαφυγή: μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις», Αθήνα, σελ.98-99

ταυτόχρονη ικανοποίηση των κριτηρίων αυτών είναι στην πράξη ιδιαίτερα δύσκολη, γι' αυτό και η κυβέρνηση πρέπει να επιλέξει εκείνα τα μέσα που θα της επιτρέψουν να επιτύχει τον «κοινωνικά άριστο» συνδυασμό των διάφορων κριτηρίων. Το πιο σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο σχεδιασμός ενός καλού φορολογικού συστήματος είναι ο προσδιορισμός της φορολογικής βάσης. Για θέματα όπως πόσον υπερτερεί η άμεση ή η έμμεση φορολογία, για το πόσο πλατιά είναι η φορολογική βάση και για το ποιες εξαιρέσεις και απαλλαγές δικαιολογούνται είναι πολύπλοκα και με μεγάλες αμφισβητήσεις τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Γενικά, γίνεται δεκτό ότι σε σχέση με την οικονομική αποτελεσματικότητα τη μικρότερη απώλεια, για την είσπραξη ενός συγκεκριμένου ποσού εσόδων, προκαλούν οι φόροι πλατιάς βάσης, γιατί με τον τρόπο αυτόν οι φορολογικοί συντελεστές μπορεί να είναι χαμηλότεροι και να προκαλούν έτσι μικρότερες στρεβλώσεις.

3.1.1 ο ορισμός του φόρου

ο όρος φόρος²⁴ είναι γενικά τα χρηματικά ποσά που οι πολίτες είναι υποχρεωμένοι να καταβάλουν στο δημόσιο, χωρίς ειδική αντιπαροχή του δημόσιου που να συνδέεται άμεσα με την καταβολή του φόρου. Το ποσό του φόρου που πληρώνει κάθε πολίτης εξαρτάται από τη φορολογική του βάση και το φορολογικό συντελεστή. Φορολογική βάση είναι το εισόδημα, η περιουσία και η δαπάνη του φορολογούμενου. Ο φορολογικός συντελεστής είναι το ποσό του φόρου που αντιστοιχεί σε κάθε μονάδα της φορολογικής βάσης και εκφράζεται ως ποσοστό. Οι φόροι μπορούν να διακριθούν με διάφορα κριτήρια. Ένα χρήσιμο κριτήριο είναι η φορολογική βάση του φόρου έτσι διακρίνουμε τους φόρους σε: φόρους εισοδήματος, φόρους δαπάνης και φόρους περιουσίας.

Οι φόροι εισοδήματος, που λέγονται και άμεσοι φόροι, υπολογίζονται με βάση το εισόδημα του φορολογούμενου προσώπου,

²⁴ www.users.teilam.gr/emastrogianni/foroi.htm

που μπορεί να είναι κάποιο φυσικό πρόσωπο, δηλαδή κάποιος άνθρωπος, ή κάποιο νομικό πρόσωπο, δηλαδή μια επιχείρηση, εταιρεία κ.α. Για τον προσδιορισμό του εισοδήματος, επί του οποίου καταβάλλεται ο φόρος, λαμβάνονται υπόψη διάφορες απαλλαγές, εκπτώσεις κ.α. που δε μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε εδώ. Ο φόρος περιουσίας καταβάλλεται επί της καθαρής αξίας της περιουσίας. Φόροι δαπάνης είναι ποσά που πληρώνει ο αγοραστής, όταν αγοράσει το προϊόν στο οποίο επιβάλλεται ο φόρος και έτσι η τιμή του προϊόντος αυξάνεται. Στους φόρους δαπάνης, που λέγονται και έμμεσοι, περιλαμβάνονται και οι δασμοί, που ουσιαστικά είναι φόροι επί εισαγόμενων προϊόντων. Σε πολλά εισαγόμενα προϊόντα, τα χαρακτηριζόμενα ως πολυτελή, ο δασμός είναι πολύ μεγάλος.

Ένα άλλο κριτήριο που διακρίνονται οι φόροι είναι η αναλογικότητα ή η μη του φόρου με βάση αυτό το κριτήριο οι φόροι διαχωρίζονται σε: αναλογικούς, προοδευτικούς και αντίστροφα προοδευτικούς. Ένας αναλογικός φόρος λέγεται, όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι ίδιος, ανεξάρτητα από το μέγεθος της φορολογικής βάσης. Προοδευτικός φόρος είναι εκείνος του οποίου ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται καθώς αυξάνετε η φορολογική βάση. Αντίστροφα προοδευτικός είναι εκείνος του οποίου ο φορολογικός συντελεστής μειώνεται, όταν η φορολογική βάση αυξάνεται, και κατά συνέπεια ο συνολικός φόρος είναι φθίνουσα αναλογία του εισοδήματος. Αυτοί οι φόροι δεν είναι συνηθισμένοι, ένας φόρος δαπάνης μπορεί να γίνει αντίστροφα προοδευτικός.

Τέλος, οι φόροι διαχωρίζονται²⁵ σε: άμεσους και έμμεσους φόρους. Άμεσοι φόροι είναι οι φόροι εκείνοι τους οποίους υφίσταται οριστικά ο φορολογούμενος, ώστε να συμπίπτει στο ένα και το αυτό πρόσωπο κατά κανόνα τόσο η ιδιότητα του φορολογούμενου οφειλέτη όσο και η ιδιότητα εκείνου που φέρνει το βάρος της φορολογικής επιβάρυνσης. Έμμεσοι φόροι είναι οι φόροι εκείνοι τους οποίους καταβάλλει μεν ο φορολογούμενος στο δημόσιο ταμείο, αλλά υπάρχει τελικά διάσταση φορολογικού οφειλέτη και φορολογούμενου.

²⁵ Καλυβιανάκης Κ., 1993, «φορολογικό καθεστώς παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 37-38

3.2 Τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής

Η αντιμετώπιση²⁶ της φοροδιαφυγής είναι πολύ δύσκολη υπόθεση. Ο περιορισμός όμως της έκτασης της φοροδιαφυγής μπορεί να επιτευχθεί σε μια συστηματική προσπάθεια και συνεχή διαχρονικά πολιτική, η οποία θα πρέπει να επικεντρωθεί στα εξής :

- Η ορθολογική λειτουργία της δημόσια διοίκησης, άμεμπτη συμπεριφορά των πολιτικών, δημοκρατική λειτουργία των θεσμών και της αξιοκρατίας.
- Χρηστή διαχείριση του δημοσίου χρήματος και του προϊόντος της φορολογίας ώστε τα προσφερόμενα δημόσια αγαθά (παιδεία, υγεία, πρόνοια, ασφάλεια) να είναι ανεκτού ποιοτικού επιπέδου, γιατί διαφορετικά πρέπει ο πολίτης να προσφύγει στον ιδιωτικό τομέα, τη στιγμή μάλιστα που η πολιτεία του επιβάλλει υψηλή φορολογία.
- Ορθολογικό, δίκαιο. Απλό φορολογικό σύστημα, όχι μόνο στους νόμους αλλά και στην πράξη.
- Βελτίωση της λειτουργίας των ελεγκτικών και διωκτικών μηχανισμών του κράτους.
- Μείωση του βαθμού του κρατικού παρεμβατισμού και των επιβαρύνσεων του στους πολίτες και στις επιχειρήσεις.
- Ηλεκτρονική διακυβέρνηση της φορολογίας και έλεγχος-φορολόγηση των εξωχώριων εταιριών. (offshore companies).
- Ουσιαστικός έλεγχος του παραεμπορίου (παζάρια-πλανόδιοι) και ενίσχυση των τελωνιακών ελέγχων.
- Φορολογική δημοσιονομική σταθερότητα.
- Ενίσχυση της εμπιστοσύνης του πολίτη προς τους διοικούντες ώστε αόγγυστα να τους διαθέτει να διαχειριστούν μέρος του εισοδήματος του.
- Δικαιότερη κατανομή του πλούτου η οποία πρέπει να βασίζεται στη δίκαιη αμοιβή των εργαζομένων και τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών.

²⁶ www.neaoikonomia.gr/files/article/25.06.2010.pdf

- Ενίσχυση της απασχόλησης (μείωση ανεργίας) και αποφυγή εισοδηματικών πολιτικών λιτότητας, ώστε οι πολίτες να μην αναγκάζονται να καταφεύγουν σε ανεπιθύμητες επιλογές εργασίας για την επιβίωση τους.
- Ουσιαστική εφαρμογή του <<πόθεν έσχες>> και οι αυστηρές κυρώσεις και παραδειγματική τιμωρία για παράνομες οικονομικές δραστηριότητες και φοροκλοπή.
- Διαφάνεια στη χρηματοδότηση των κομμάτων και των πολιτικών.

Συμπερασματικά η φοροδιαφυγή θα περιοριστεί μόνο με χρηστή διοίκηση-διακυβέρνηση, με αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του πολίτη προς το κράτος, με δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών, με βελτίωση των ελεγκτικών μηχανισμών, παραδειγματική τιμωρία των παρανομούντων και βελτίωση των προσφερόμενων δημόσιων αγαθών. Μόνο τότε μπορεί να περιορισθεί το όφελος των πολιτών από την απόκρυψη συναλλαγών – εισοδημάτων, και η ροπή για φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή.

3.3 Μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής

Παρακάτω παρουσιάζονται τα πιο σημαντικά μέτρα²⁷ που θα πρέπει να εφαρμοστούν στην ελληνική κοινωνία για να περιοριστεί ή για να εξαλειφτεί κατά ένα ικανοποιητικό ποσοστό η φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή:

- Επιβολή χαμηλότερων ποινών, αν οι φορολογούμενοι δηλώσουν οι ίδιοι ,εντός συγκεκριμένης προθεσμίας από την ενημέρωσή τους ότι επίκειται έλεγχος, τις παραβάσεις τους ή τις ενέργειές τους για τις οποίες δεν είναι απόλυτα βέβαιοι ότι είναι σύννομες από τις ποινές που θα επιβάλλονταν, αν οι παραβάσεις αυτές αποκαλύπτονταν μετά τον έλεγχο (κίνητρο για δήλωση παραβάσεων ή πιθανών παραβάσεων).
- Ταμειακές μηχανές παντού .Όλες ανεξαιρέτως οι επιχειρήσεις και οι επιτηδευματίες οφείλουν να εκδίδουν αποδείξεις μέσω πιστοποιημένων ταμειακών μηχανών. Στο κανόνα αυτό υπάγονται, χωρίς εξαιρέσεις, και τα πρατήρια καυσίμων, τα περίπτερα, τα ταξί, οι πωλητές των λαϊκών αγορών κλπ.

²⁷ www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/19

- Ο ρόλος των φορολογικών ελεγκτών να είναι πρωτίστως συμβουλευτικός στους νέους επιτηδευματίες (π.χ. τα πρώτα δυο χρόνια), όπου έτσι κι αλλιώς τα όποια κέρδη είναι μικρά και να μην επιβάλλονται ποινές ή να επιβάλλονται χαμηλές ποινές. Εξάιρεση φυσικά θα αποτελούν οι περιπτώσεις όπου είναι σαφές ότι υπάρχει δόλος (π.χ. διπλά βιβλία, πλαστά στοιχεία κ.λπ.).
- Για να μη λιμνάζουν οι υποθέσεις στις ΔΟΥ και να αντιληφθούν οι πάντες ότι «το σύστημα δουλεύει», τα αποτελέσματα από τις διασταυρώσεις των στοιχείων να στέλνονται απευθείας από τη ΓΓΠΣ (Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων) στους φορολογούμενους. Με την ειδοποίηση θα καλούνται οι φορολογούμενοι, αν συμφωνούν με το αποτέλεσμα της διασταύρωσης, να υποβάλουν μέσα στις επόμενες ημέρες συμπληρωματική δήλωση και θα ενημερώνονται για τις προσαυξήσεις που θα «τρέχουν». Αν διαφωνούν, να ενημερώνουν σχετικά με ένα επισυναπτόμενο συνταξιοδότησή τους (π.χ. τριετία). στην ειδοποίηση έντυπο την αρμόδια ΔΟΥ.
- Φυλλάδιο με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχουν οι φορολογούμενοι και οι φορολογικοί ελεγκτές κατά τον έλεγχο, αλλά και κάποιες άλλες πληροφορίες όσον αφορά τον σκοπό του ελέγχου, τις διαδικασίες που ακολουθούνται και αυτές που έπονται.
- Καταχώριση στην ιστοσελίδα του υπουργείου, απαντήσεων σε συνήθη ερωτήματα των φορολογουμένων για ζητήματα που άπτονται των φορολογικών ελέγχων, των ποινών κ.λπ.
- Ουσιαστικός έλεγχος του «πόθεν έσχες» των εργαζομένων σε «ευαίσθητες» υπηρεσίες του υπουργείου.
- Παροχή κινήτρων στους φορολογούμενους για την αποκάλυψη φαινομένων διαφθοράς (π.χ. μια μορφή «φορολογικού ασύλου» για μια τριετία).
- Επανεξέταση βήμα προς βήμα όλων των λειτουργιών των ΔΟΥ με στόχο την αποδέσμευση προσωπικού από γραφειοκρατικές διαδικασίες και τη διοχέτευσή του στους ελέγχους και στις επαληθεύσεις.

- Διενέργεια συχνότερων ελέγχων σε όσους έχουν εντοπισθεί ότι φοροδιαφεύγουν ως μέτρο όχι απλώς κατασταλτικό αλλά πρωτίστως προληπτικό.
- Έμμεσος τρόπος προσδιορισμού του εισοδήματος, όταν το ύψος του δηλωθέντος εισοδήματος δεν συνάδει με την κοινή λογική ή κάποιες εξωτερικές ενδείξεις.
- Ενιαία στο μέγιστο βαθμό φορολογική αντιμετώπιση όλων των εισοδημάτων. Το σημερινό σύστημα με την επιβολή διαφορετικών φορολογικών συντελεστών σε Α.Ε., Ο.Ε. και Ε.Ε., φυσικά πρόσωπα και τους ειδικούς τρόπους φορολόγησης (π.χ. τεχνικές εταιρείες) οδηγεί σε εκτεταμένες «μεταφορές» εισοδημάτων.
- Περιορισμοί (κατά τα πρότυπα άλλων χωρών) στην απασχόληση ή συνεργασία συνταξιούχων εφοριακών με φορείς του ιδιωτικού τομέα, αν δεν παρέλθει ένα χρονικό διάστημα από τη συνταξιοδότησή τους (π.χ. τριετία).
- Όταν προχωράει η διοίκηση στην κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων να ορίζεται και η ημέρα του πλειστηριασμού, γιατί σήμερα η ημερομηνία πλειστηριασμού αφήνεται να οριστεί κάποια στιγμή στο μέλλον, με συνέπεια το μέτρο να χάνει την αξία του ως μέσο πίεσης.
- Με την ίδια πράξη που γίνεται κατάσχεση ενός περιουσιακού στοιχείου για φορολογική οφειλή να κατάσχεται και το εισόδημα που αποδίδει αυτό. Επίσης, να παρέχεται δυνατότητα κατάσχεσης μόνο των μισθωμάτων, αν αυτό ικανοποιεί τις απαιτήσεις του Δημοσίου και όχι κατά ανάγκη του περιουσιακού στοιχείου.
- Διαφημιστική καμπάνια για τις δυσμενείς συνέπειες της φοροδιαφυγής στην οικονομία, στους φορολογούμενους, τις ποινές που υπάρχουν κ.λπ.
- Δυνατότητα πρόσβασης των φορολογικών αρχών σε τραπεζικά στοιχεία και συναλλαγές που διενεργούνται μέσω τραπεζών κατά τα πρότυπα άλλων ευρωπαϊκών και μη χωρών.
- Δεκτή με προϋποθέσεις η δήλωση ιδιωτικών σκαφών αναψυχής ως «επαγγελματικών». Κατανομή των δαπανών και του αναλογούντος τεκμηρίου μεταξύ ιδιωτικής και «επαγγελματικής» χρήσης σύμφωνα

με τις ημέρες απουσίας του σκάφους (και την επιβίβαση ή μη του ιδιοκτήτη) από τον χώρο ελλιμενισμού.

- Κατάργηση διατάξεων που παρέχουν άσυλο ή επιβραβεύουν τη φοροδιαφυγή.
- Ένταξη υπαλλήλων στο σώμα των ελεγκτών μετά από αξιολόγηση. Παραμονή σε αυτό με θητεία (π.χ. τριετή) και επαναξιολόγηση κατά τακτά διαστήματα με ανοικτές διαδικασίες (επαναπροκήρυξη θέσεων).
- Οι ελεγκτές να παύσουν να θεωρούνται ως ένα ενιαίο σύνολο, αλλά να υπάρξουν διαβαθμίσεις /εξειδικεύσεις με αντίστοιχη πιστοποίηση και διακριτικά τίτλου που να προσδίδουν κύρος και να δημιουργούν συνθήκες άμιλλας ανάμεσα στους εφοριακούς.
- Υποχρεωτική εκπαίδευση προσληφθέντων σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο.
- Καθιέρωση συστήματος μέτρησης της παραγωγικότητας των ΔΟΥ και των εργαζομένων σε αυτές με επιστημονικά κριτήρια και σύμφωνα με τα ισχύοντα διεθνώς.
- Ενίσχυση του δικαστικού τμήματος των ΔΟΥ, ώστε να μην παρατηρούνται φαινόμενα ελλιπούς εκπροσώπησης ή ανεπαρκούς προετοιμασίας και τεκμηρίωσης των υποθέσεων που συζητούνται στα δικαστήρια και απόρριψής τους λόγω παραλείψεων κάποιων διαδικαστικού και τυπικού χαρακτήρα ενεργειών, όπως συχνά συμβαίνει σήμερα.
- Κατηγοριοποίηση των φορολογικών παραβάσεων και θεσμοθέτηση συγκεκριμένων ποινών για κάθε κατηγορία, με στόχο το σύστημα να γίνει αντικειμενικό και να περιορισθούν τα περιθώρια αδικιών και αυθαιρεσιών.
- Το ύψος της ποινής να μην αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Αντικατάσταση του ισχύοντος συστήματος συμβιβασμού από συνδυασμό άλλων μέτρων που έχουν τα ίδια ή καλύτερα αποτελέσματα.
- Διαφοροποίηση του ύψους των ποινών σε περίπτωση υποτροπής (π.χ. μια μορφή εφαρμογής point system).

- Κυκλοφορία ενός φυλλαδίου με τις ποινές και λοιπές συνέπειες των μη σύννομων ενεργειών ώστε να ενημερωθούν οι φορολογούμενοι και καταστούν υπεύθυνοι των ενεργειών τους.

3.4 προϋποθέσεις πάταξης φοροδιαφυγής

Οι προϋποθέσεις²⁸ για τη πάταξη της φοροδιαφυγής δεν είναι το σπάσιμο των υπηρεσιών, ή οι βίαιες ενοποιήσεις αλλά η δημιουργία βάσης δεδομένων πληροφοριών, η άμεση ανταλλαγή και η επικοινωνία με τα προϊόντα των τραπεζών, η άμεση και γρήγορη επικοινωνία με ότι έχει σχέση με τη δημιουργία του πλούτου.

3.5 Μέγεθος της παραοικονομίας –φοροδιαφυγής

Στο παρακάτω πίνακα απεικονίζονται τα ποσοστά της παραοικονομίας διαχρονικά.

Πίνακας 3.1

Το μέγεθος της παραοικονομίας διαχρονικά

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
2003	28.2%
2004	28.1%
2005	27.6%
2006	26.2%
2007	25.1%
2008	24.3%
2009	25%
2010	25.4%
2011	24.3%

²⁸ www.capital.gr/article.asp?id=1900935

2012	24%
-------------	-----

Πηγή: Schneider friedrich 2011

Στην Ελλάδα ²⁹ όπου η ύφεση της επίσημης οικονομίας είναι τόσο δυνατή, αυτό αν και η απαίτηση της μείωσης των παραοικονομούντων δραστηριοτήτων λόγω της σοβαρής μείωσης του εισοδήματος των ατόμων η ελληνική παραοικονομία θα μειωθεί στο 22.5% του επίσημου GDP (gross domestic product) το 2012, μια μείωση 1.4 του ποσοστού συγκριτικά με το έτος 2010.

Σύμφωνα, με την έρευνα της εταιρίας GPO (Greek public opinion) διευκρινιστικέ σε ποιες κατηγορίες επαγγελματών βρίσκεται η μεγαλύτερη φοροδιαφυγή. Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται αυτά τα επαγγέλματα:

Πίνακας 3.2

Σε ποια επαγγέλματα βρίσκεται η μεγαλύτερη φοροδιαφυγή

Επαγγέλματα	Ποσοστά
Ιατρεία	88.6%
Τεχνίτες (υδραυλικοί ηλεκτρολόγοι)	85.4%
Δικηγορικά γραφεία- συμβολαιογραφεία	75.2%
Εστιατόρια-ταβέρνες	57.9%
Βενζινάδικα	44.1%
Μικρά εμπορικά καταστήματα	37.6%

²⁹ Schneider F., 2011, « size and development of the shadow economy from 2003 to 2012: some facts»p.1

Σουπερ μάρκετ	17.7%
---------------	-------

Πηγή: www.e-magazino.gr/αλλες-ειδησεις/σεποιαεπαγγεματα-βρισκονται-οι-μεγαλητεροι-φοροφυγαδες.htm, ημερομηνία πρόσβασης: 12/11/13

3.6 Η διαφθορά στην Ελλάδα

Το φαινόμενο της διαφθοράς³⁰ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα από τα πιο ανησυχητικά σύγχρονα δείγματα κατάχρησης και υπονόμησης του τρόπου άσκησης της κρατικής εξουσίας. Ωστόσο, με όποια μορφή κι αν συναντάται προκαλεί σημαντικές και ποικίλες στρεβλώσεις τόσο στο πολιτικό σύστημα όσο και στο κοινωνικό και οικονομικό πεδίο δραστηριότητας. Η έννοια της διαφθοράς³¹ είναι δύσκολη να καθοριστεί ακόμη και μέσα σε ένα πολιτιστικό τομέα. Να το πράξουν ακόμα και σε διαφορές πολιτιστικές σφαίρες είναι ακόμη πιο δύσκολο. Ωστόσο η διαφθορά είναι καλύτερα που χρησιμοποιείται ως αντώνυμο για αυτό που βλέπουμε ως μια ιδανική συμπεριφορά. Για την καλύτερη κατανόηση του όρου της διαφθοράς είναι σκόπιμο να οριστεί η έννοια της: ως διαφθορά ορίζεται η κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος. Παρόλα αυτά πολλοί είναι οι παράγοντες³² που επηρεάζουν την έκταση της διαφθοράς σε μια χώρα, όπως είναι η μορφή και η ποιότητα της διακυβέρνησης, η ποιότητα του θεσμικού πλαισίου, η αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, ο βαθμός παγκοσμιοποίησης, το επίπεδο ανταγωνισμού, ο βαθμός οικονομικής ανάπτυξης, η δομή και η έκταση του δημοσίου τομέα, τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, το υφιστάμενο σύστημα αξιών, η γεωγραφία και η ιστορία. Η διαφθορά καλύπτει ένα μεγάλο αριθμό περιπτώσεων οι οποίες μπορούν να ταξινομηθούν στον εξής τύπος:

³⁰ Μαντώς Λαμπροπούλου, 2007, «Η οικονομική ανάλυση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα», διοικητική ενημέρωση, τευχος 40, σελ. 14-20

³¹ Tobias Dahlstrom, 2009, « The role of information in combating corruption», agora without frontiers, volume 14 – no4, p. 384-387

³² Ιωάννη Σ. Βαβούρα, 2010, «Διακυβέρνηση, διαφθορά και οικονομική πολιτική», διοικητική ενημέρωση, τεύχος 169, σελ. 5-12

1. Δωροδοκία-χρηματισμός: αναφέρεται σε διευκολύνσεις που κάνουν δημόσιοι λειτουργοί και για τις υπηρεσίες τους αυτές πληρώνονται, σε χρήμα ή σε είδος, από τους ωφελούμενους.
2. Κατάχρηση- υπεξαίρεση χρημάτων: κλοπή δημόσιων πόρων από άτομα που έχουν επιφορτιστεί με το έργο της διαχείρισης των πόρων αυτών.
3. Απάτη: απόκρυψη ή διαστρέβλωση πληροφοριών από δημόσιους λειτουργούς για ίδιο όφελος.
4. Εκβιασμός: αναφέρεται στην εκβιαστική απόσπαση χρημάτων από ιδιώτες, επιχειρήσεις κλπ., με τη μορφή «δώρων» ή πληρωμών « κάτω από το τραπέζι».
5. Ευνοιοκρατία- νεποτισμός: η χρησιμοποίηση της δημόσιας εξουσίας προς όφελος της οικογένειας ή φίλων ατόμων που έχουν δημόσια εξουσία.

Είναι λοιπόν προφανές ότι η διαφθορά δεν είναι κατ' ανάγκη με δωροδοκία ή χρηματισμό ή έστω με ατομικό όφελος, αφού σε πολλές περιπτώσεις οι ωφελούμενοι είναι η οικογένεια, οι φίλοι, το πολιτικό κόμμα κ.α. Ανάλογα με τη θέση του δημοσίου λειτουργού που εμπλέκεται στη διαφθορά, αυτή μπορεί να διακριθεί σε πολιτική και γραφειοκρατική. Η πολιτική διαφθορά λαμβάνει χώρα στα ανώτατα επίπεδα των πολιτικών αρχών, ενώ η γραφειοκρατική διαφθορά γίνεται από τη δημόσια διοίκηση κατά τη φάση της καθημερινής παροχής υπηρεσιών. Η διαφθορά συμπερασματικά συνδέεται άμεσα με την κρατική ισχύ. Αυτό όμως δεν υποδηλώνει ότι ο περιορισμός του κράτους οδηγεί αναγκαστικά και στη μείωση της διαφθοράς. Η διαφθορά δεν περιορίζεται μόνο στον δημόσιο τομέα, εκτείνεται και στον ιδιωτικό τομέα. Μια μορφή διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα είναι η εφαρμογή « κακών πρακτικών» από μεγάλες ιδιωτικές εταιρίες, που αναφέρονται σε φαινόμενα όπως η αδιαφάνεια των στοιχείων τους, και η εξαπάτηση των μικρομετόχων τους.

Είναι σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι ο βαθμός διαφθοράς σε μια χώρα, λόγω της ιδιαίτερης φύσης και των συνθηκών εντός των οποίων λαμβάνει η χώρα το φαινόμενο, δεν είναι δυνατό να μετρηθεί άμεσα και να εκφραστεί απόλυτες τιμές, αλλά μόνο βάσει εκτιμήσεων, δεδομένου ότι η

διαφθορά είναι άμεσα συνδεδεμένη και με την παραοικονομία, δραστηριότητα που επίσης δεν είναι δυνατόν να αποτυπωθεί ποσοτικά και με ακρίβεια. Η διαφθορά και η παραοικονομία³³ μπορεί να είναι είτε συμπληρωματικά είτε υποκατάστατα μεγέθη, ανάλογα με το επίπεδο των εισοδημάτων σε μια οικονομία, ειδικότερα, σε χώρες με υψηλό εισόδημα, διαφθορά και παραοικονομία εμφανίζουν αρνητική συσχέτιση, δηλαδή υψηλότερα επίπεδα της εκτιμώμενης διαφθοράς μειώνουν τα φαινόμενα παραοικονομίας, ενώ αντίθετα σε χαμηλού εισοδήματος χώρες τα δυο μεγέθη έχουν θετική σχέση, δηλαδή η διαφθορά τείνει να αυξάνεται με μεγαλύτερη παραοικονομία.

Τέλος, ο περιορισμός³⁴ της διαφθοράς στα οικονομικά μέτρα που συνήθως προτείνονται περιλαμβάνονται η ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας, ο περιορισμός εκείνων των κρατικών παρεμβάσεων ή ρυθμίσεων που προκαλούν στρεβλώσεις στις διαδικασίες της παραγωγής και της κατανάλωσης, η κατάργηση των μονοπωλίων, ο περιορισμός των κρατικών ελέγχων και η βελτίωση του φορολογικού συστήματος. Παράλληλα, συνιστάται η αναμόρφωση και ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης, η βελτίωση της διαφάνειας και ο έλεγχος των διοικητικών διαδικασιών, ο περιορισμός των ορίων της διακριτικής ευχέρειας των οργάνων της διοικητικής και των προσωπικών επαφών με αυτά, η ενίσχυση της αξιοκρατίας στο δημόσιο, η αύξηση των μισθών των δημόσιων λειτουργών, καθώς και κάθε άλλο μέτρο που συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης και των ικανοτήτων της το έργο της αποτελεσματικά.

³³ Μαντώς Λαμπροπούλου, 2007, «Η οικονομική ανάλυση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα», διοικητική ενημέρωση, τεύχος 40, σελ. 14-20

³⁴ Ιωάννη Σ. Βαβούρα, 2010, «Διακυβέρνηση, διαφθορά και οικονομική πολιτική», διοικητική ενημέρωση, τεύχος 169, σελ. 5-12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 Η μεθοδολογία της έρευνας

Η θεωρία της διαδικασίας αναλυτικής ιεράρχησης,³⁵ που αναπτύχθηκε από τον Thomas Saaty στο Wharton School of Business στο τέλος της δεκαετίας του 1970, αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες μεθόδους ανάλυσης αποφάσεων. Σε αυτό έχουν συντελέσει τόσο οι απλές και σαφείς μαθηματικές ιδιότητες της μεθόδου και η ευκολία στην εισαγωγή των δεδομένων, όσο και τα αποτελέσματα των εφαρμογών της.

Η διαδικασία της AHP οργανώνει συστηματικά τα συστατικά στοιχεία ενός προβλήματος απόφασης σε μία ιεραρχική δομή που ξεκινάει από το στόχο και κατεβαίνει προς τα κριτήρια, τα υποκριτήρια και τις εναλλακτικές λύσεις σε διαδοχικά επίπεδα.

Στο μοντέλο μπορούν επίσης να περιληφθούν στοιχεία αβεβαιότητας και άλλοι σημαντικοί παράγοντες για την απόφαση. Η μέθοδος δίνει επίσης τη δυνατότητα για ένα συστηματικό τρόπο υπολογισμού των προτεραιοτήτων ή των βαρών του κάθε στοιχείου, αντί της αυθαίρετης εισαγωγής τους.

Μερικές από τις σημαντικές εφαρμογές³⁶ της AHP είναι:

- Το 1986 το Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αμυντικών Μελετών στην Πρετόρια, το οποίο είναι ένας κυβερνητικός οργανισμός, χρησιμοποίησε την μέθοδο AHP για να αναλύσει την αστάθεια και τις συγκρούσεις στη Νότιο Αφρική και να προτείνει δράσεις για την εξομάλυνση της κατάστασης. Οι δράσεις που προτάθηκαν μέσα από την ανάλυση, κυμαίνονταν από την απελευθέρωση του Νέλσον Μαντέλα, την κατάργηση του απαρχαίντ έως και την χορήγηση ίσων δικαιωμάτων στην έγχρωμη πλειοψηφία.
- Το 1987 μια εταιρεία χρησιμοποίησε την AHP για να επιλέξει τον τύπο πλατφόρμας που θα κατασκεύαζε για την εξόρυξη πετρελαίου στον Βόρειο Ατλαντικό. Το κόστος της πλατφόρμας ανέρχονταν στα τρία δισεκατομμύρια

³⁵ Αρετή Αμπατσόγλου, 2011, « συστήματα υποστήριξης λήψης αποφάσεων για την επιλογή παρόχου συνδέσεων κινητής τηλεφωνίας με τη χρήση του εργαλείου expert choice», σελ. 21

³⁶ Κόλλια Ηλιάνα, 2011-2012, «ιεραρχική ανάλυση αποφάσεων (AHP) ένα μοντέλο λήψης αποφάσεων σε συνθήκες πολλαπλών κριτηρίων», σελ.18-19

δολάρια για να χτιστεί, αλλά το κόστος για την κατεδάφιση της ήταν ακόμη σημαντικότερος παράγοντας στην απόφαση.

Η AHP έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως σε προβλήματα επιλογής προσωπικού, αξιολόγησης προσωπικού και επιλογή αυτών που θα προαχθούν σε ανώτερη θέση, όπως και για την επιλογή εισαχθέντων φοιτητών σε διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Επιπλέον, έχει γνωρίσει ευρεία χρήση και στον τομέα των αθλημάτων, π.χ. στο Baseball, άθλημα ιδιαίτερα δημοφιλές στις ΗΠΑ, έχει χρησιμοποιηθεί για να αναλύσει ποιοι από τους παίκτες μιας ομάδας πρέπει να διατηρηθούν για την επόμενη χρονιά. Η AHP έχει εφαρμοστεί επίσης, σε πολλά στρατιωτικά ζητήματα και διάφορα κυβερνητικά προγράμματα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η ευρεία χρήση της μεθόδου στην Κίνα, όπου χρησιμοποιείται αρκετά συχνά στον κατασκευαστικό τομέα σε διάφορες αποφάσεις όπως για παράδειγμα ο προσδιορισμός του καλύτερου προσανατολισμού ενός κτιρίου ή μιας γέφυρας.

Η AHP συγκαταλέγεται στις μεθόδους λήψης αποφάσεων πολυσταδιακών ως προς τα κριτήρια προβλημάτων και ίσως είναι η πιο χρησιμοποιημένη μέθοδος. Ως μέθοδος,³⁷ έχει μια σειρά από επιθυμητές ιδιότητες:

- Η AHP είναι μια δομημένη μέθοδος λήψης αποφάσεων η οποία μπορεί να τεκμηριωθεί και να αναπαραχθεί.
- Η AHP πέραν της εφαρμογής της σε πολύ-κριτήρια προβλήματα αποφάσεων, είναι εφαρμόσιμη και σε περιπτώσεις αποφάσεων όπου εμπλέκεται η υποκειμενική κρίση.
- Χρησιμοποιεί τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα.
- Προβλέπονται τρόποι για τη μέτρηση της συνέπειας των κρίσεων από την ίδια την διαδικασία.
- Υπάρχει πληθώρα στοιχείων για τις εφαρμογές της AHP στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα προσιτή στον χρήστη.
- Το εμπορικό λογισμικό της AHP το Expert Choice διατίθεται με τεχνική και εκπαιδευτική υποστήριξη.
- Η AHP είναι κατάλληλη για περιπτώσεις όπου ο αποφασίζων είναι μια ομάδα.

³⁷ Κόλλια Ηλιάνα, 2011-2012, «ιεραρχική ανάλυση αποφάσεων (AHP) ένα μοντέλο λήψης αποφάσεων σε συνθήκες πολλαπλών κριτηρίων», σελ. 15-20

Η AHP δε μετρά κάθε παράγοντα που αλληλεπιδρά με κάποια εναλλακτική απόφαση ή κάποιο κριτήριο μεμονωμένα αλλά σε σχετική σύγκριση με κάποιον αντίστοιχο παράγοντα. Με λίγα λόγια βαθμολογεί την σημαντικότητα του ενός παράγοντα σε σύγκριση με την σημαντικότητα κάποιου άλλου, βασίζεται δηλαδή αποκλειστικά στις δυαδικές συγκρίσεις, οι οποίες παρέχουν, μέσα από την κλίμακα του Saaty, και το μετρήσιμο αποτέλεσμα.

Είναι προφανές ωστόσο, ότι λόγω της υποκειμενικότητας είναι δύσκολο να δουλέψει κανείς βασιζόμενος στην κρίση του αποφασίζοντος ή ακόμη και του κοινωνικού συνόλου.

Η δομή της μεθόδου ξεκινά διαχωρίζοντας το πρόβλημα σε μικρότερα κομμάτια και στη συνέχεια χρησιμοποιεί δυαδικές συγκρίσεις ώστε να καθορίσει τις προτεραιότητες σε κάθε ιεραρχία. Η AHP βασίζεται ουσιαστικά σε τρεις αρχές: αποσύνθεση, σχετικές συγκρίσεις και σύνθεση των προτεραιοτήτων. Πρέπει αρχικά να γίνουν απόλυτα κατανοητές αυτές οι τρεις αρχές:

- **Αποσύνθεση:** Σύμφωνα με την αρχή της αποσύνθεσης για να κατασκευαστεί μια ιεραρχία, η οποία αποτελεί βασικό συστατικό της μεθόδου, πρέπει να εντοπιστούν τα βασικά στοιχεία του προβλήματος. Για τον εντοπισμό των στοιχείων αυτών είναι απαραίτητη η αποσύνθεση του προβλήματος σε επίπεδα με την μορφή δέντρου. Στο πρώτο επίπεδο του δέντρου βρίσκεται ο τελικός στόχος – απόφαση. Ακολουθείται από τα βασικά κριτήρια που επηρεάζουν την απόφαση στο δεύτερο επίπεδο, τα υποκριτήρια αυτών στο τρίτο και συνεχίζεται με ανάλογο τρόπο. Κάθε επίπεδο λοιπόν, είναι η αποσύνθεση του ακριβώς προηγούμενου. Με τον τρόπο αυτό το πρόβλημα, σπάει σε επιμέρους κομμάτια: γενικές έννοιες, οι οποίες είναι αβέβαιες, γίνονται πιο ειδικές και σαφείς. Στο τελευταίο επίπεδο του δέντρου παραθέτονται οι εναλλακτικές αποφάσεις.
- **Σχετικές συγκρίσεις:** Οι συγκρίσεις κατά ζεύγη που ακολουθούν την αποσύνθεση του προβλήματος, ποσοτικοποιούν την σημασία του κάθε κριτηρίου (ή υποκριτηρίου) στο εκάστοτε επίπεδο σε σχέση με το κάθε στοιχείο που συνδέεται στο ανώτερο ακριβώς επίπεδο. Μέσω των συγκρίσεων αυτών προκύπτουν οι πίνακες προτιμήσεων, οι οποίοι παρέχουν στη συνέχεια την εκτίμηση των σχετικών βαρών για κάθε κριτήριο (ή υποκριτήριο) και για κάθε εναλλακτική.

- Σύνθεση των προτεραιοτήτων: Τα σχετικά βάρη που υπολογίζονται μέσω των πινάκων προτιμήσεων υποδεικνύουν την σύνθεση των προτεραιοτήτων, η οποία οδηγεί εν συνεχεία στην κατασκευή της ιεραρχίας.

Ο γενικός στόχος του προβλήματος αποτελεί το υψηλότερο επίπεδο της ιεραρχίας.³⁸ Στη συνέχεια αναλύεται σε επιμέρους υποστόχους – κριτήρια, η ικανοποίηση των οποίων ικανοποιεί και τον απώτερο στόχο. Στοιχεία με πιο συνολικό χαρακτήρα τοποθετούνται στα ανώτερα επίπεδα της ιεραρχικής δομής, ενώ πιο εξειδικευμένα στοιχεία εκπροσωπούνται στα κατώτερα επίπεδα. Στο χαμηλότερο επίπεδο βρίσκονται οι εναλλακτικές επιλογές του προβλήματος. Με λίγα λόγια η δομή της ιεραρχίας θα πρέπει:

- Να αντιπροσωπεύει το πρόβλημα όσο το δυνατόν περισσότερο
- Να λαμβάνει υπ' όψη το εξωτερικό περιβάλλον
- Να εντοπίζει στοιχεία που συμβάλλουν στην επίλυση του προβλήματος
- Να περιλαμβάνει όλους τους συμμετέχοντες στο πρόβλημα

Τα πλεονεκτήματα³⁹ των ιεραρχών είναι τα εξής:

1. Η ιεραρχική αναπαράσταση ενός συστήματος είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική στο να περιγράφει πως οι αλλαγές των προτεραιοτήτων στα ανώτερα επίπεδα, επηρεάζουν τις προτεραιότητες των στοιχείων στα χαμηλότερα επίπεδα.
2. Δίνουν λεπτομερείς πληροφορίες για την δομή και τη λειτουργία ενός συστήματος στα χαμηλότερα επίπεδα και παρέχουν μια συνολική εικόνα των παραγόντων και των σκοπών τους στα υψηλότερα επίπεδα. Επιπλέον, οι περιορισμοί στα στοιχεία ενός επιπέδου αντιπροσωπεύονται αποτελεσματικότερα στο αμέσως υψηλότερο επίπεδο, εξασφαλίζοντας ότι ικανοποιούνται. Για παράδειγμα, η φύση μπορεί να λαμβάνεται ως παράγοντας του οποίου ο στόχος να είναι η χρήση ενός συγκεκριμένου υλικού και να υπόκεινται σε ορισμένους νομούς ως περιορισμούς.
3. Τα φυσικά συστήματα συντίθενται ιεραρχικά, δηλαδή μέσω μιας διαρθρωτικής κατασκευής χωρίζονται σε ενότητες – επίπεδα και

³⁸ Αρετή Αμπατσόγλου, 2011, « συστήματα υποστήριξης λήψης αποφάσεων για την επιλογή παρόχου συνδέσεων κινητής τηλεφωνίας με τη χρήση του εργαλείου expert choice», σελ.22-23

³⁹ Κόλλια Ηλιάνα, 2011-2012, «ιεραρχική ανάλυση αποφάσεων (AHP) ένα μοντέλο λήψης αποφάσεων σε συνθήκες πολλαπλών κριτηρίων», σελ.23-24

τελικώς συνθέτονται οι ενότητες μεταξύ τους. Αυτά τα συστήματα εξελίσσονται αποτελεσματικότερα από αυτά που συντίθενται σαν σύνολο.

4. Η ιεραρχίες ως συστήματα είναι σταθερά και ταυτόχρονα ευέλικτα. Σταθερά γιατί οι μικρές αλλαγές έχουν μικρή επίδραση και ευέλικτα γιατί οι προσθήκες σε μια καλά δομημένη ιεραρχία δεν διαταράσσουν την απόδοση της ως σύστημα.

Στην AHP⁴⁰ δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην αριθμητική κλίμακα που χρησιμοποιείται κατά την εισαγωγή των δεδομένων στη σύγκριση κατά ζεύγη και στη σωστή εξαγωγή των προτεραιοτήτων από αυτή τη διαδικασία.

Με δεδομένο το ότι οι άνθρωποι είναι σε θέση να πραγματοποιούν καλύτερα σχετικές και όχι απόλυτες συγκρίσεις, η κλίμακα που προτείνει ο Saaty, όπου υπάρχει αντιστοίχιση μεταξύ ενός συνόλου λεκτικών διαβαθμίσεων και μιας αριθμητικής κλίμακας, επιτρέπει την εξαγωγή των προτεραιοτήτων μέσα από μια διαδικασία λεκτικών συγκρίσεων. Επομένως η κλίμακα είναι:

Πίνακας 4.1

Η κλίμακα και η περιγραφή της

Αριθμητική κλίμακα	Ορισμός	Επεξήγηση
1	Όμοια σημαντικότητα	Τα δύο στοιχεία συνεισφέρουν εξίσου στον στόχο
3	Ασθενής σημαντικότητα του ενός έναντι του άλλου	Η εμπειρία και η αξιολόγηση κλίνουν ελαφρά υπέρ του ενός στοιχείου
5	Δυνατή σημαντικότητα του ενός έναντι του άλλου	Η εμπειρία και η αξιολόγηση κλίνουν έντονα υπέρ του ενός στοιχείου

⁴⁰ Αρετή Αμπατσόγλου, 2011, « συστήματα υποστήριξης λήψης αποφάσεων για την επιλογή παρόχου συνδέσεων κινητής τηλεφωνίας με τη χρήση του εργαλείου expert choice», σελ.24

7	Πολύ δυνατή σημαντικότητα του ενός έναντι του άλλου	Το ένα στοιχείο αποδεικνύεται πρακτικά σημαντικότερο του άλλου
9	Απόλυτη σημαντικότητα του ενός έναντι του άλλου	Όλα τα στοιχεία επιβεβαιώνουν σε απόλυτο βαθμό την υπεροχή του ενός στοιχείου
2,4,6,8	Ενδιάμεσες τιμές μεταξύ δύο διαδοχικών επιπέδων	Όταν απαιτείται συμβιβασμός

Πηγή: www.booksites.net/download/corle/student_files/ahp

Technique.pdf Ημερομηνία πρόσβασης: 29/01/2014.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε τους λόγους⁴¹ τους οποίους που ορίζουν το 9 ως το ανώτερο όριο της κλίμακας:

- Οι ποιοτικές συγκρίσεις έχουν νόημα στην πράξη και παρέχουν ακρίβεια, όταν τα προς σύγκριση στοιχεία είναι της ίδιας τάξης μεγέθους ή γειτονικής όσον αφορά την ιδιότητα τους στην οποία βασίζεται η σύγκριση. Απαιτείται λοιπόν ομοιογένεια ανάμεσα στα συγκρινόμενα μέρη.
- Σε περιπτώσεις όπου υπάρχει κάποια ανομοιογένεια των συγκρινόμενων στοιχείων και η θεμελιώδης κλίμακα κρίνεται ανεπαρκής, χρησιμοποιείται η συστηματοποίηση. Τα συγκρινόμενα στοιχεία τοποθετούνται σε συστάδες έτσι ώστε οι ανά ζεύγη συγκρίσεις να οδηγούν σε αντιδράσεις, των οποίων οι αριθμητικές τιμές να είναι ίδιας τάξης μεγέθους. Στο εσωτερικό κάθε συστάδας διατηρείτε η βαθμολόγηση σύμφωνα με την κλίμακα και έτσι αυτή επεκτείνεται όσο είναι απαραίτητο για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

⁴¹ Κόλλια Ηλιάνα, 2011-2012, «ιεραρχική ανάλυση αποφάσεων (AHP) ένα μοντέλο λήψης αποφάσεων σε συνθήκες πολλαπλών κριτηρίων», σελ.32-34

4.2 Ο σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της έρευνας είναι να αναλυθούν και να εξεταστούν οι αιτίες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στην Ελλάδα με σχετικό ερωτηματολόγιο σε εφορίες της Αθήνας όπου θα διευκρινιστούν σύμφωνα με την γνώμη των εφοριακών οι σημαντικότερες αιτίες οι οποίες φοροδιαφεύγουν οι έλληνες φορολογούμενοι.

4.3 Συλλογή δεδομένων

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο νομό αττικής κατά την περίοδο Δεκέμβριο του 2013 μέχρι το Μάρτιο του 2014, σε οχτώ εφορίες των περιοχών: Παγκρατίου(5 ερωτηματολόγια), Ψυχικού(5 ερωτηματολόγια), Καλλιθέας(5 ερωτηματολόγια), Αθηνών(5 ερωτηματολόγια), Ηλιούπολης- Αργυρούπολης(11ερωτηματολόγια), Άγιου Δημητρίου(3 ερωτηματολόγια), Γλυφάδας(1 ερωτηματολόγιο). Δόθηκε έτοιμο ερωτηματολόγιο δοσμένο από τον καθηγητή και συνολικά συμπληρώθηκαν τριάντα πέντε ερωτηματολόγια τα οποία καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πρόγραμμα Expert choice 2000 προκειμένου να αναλυθούν και να εξαχθούν τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία. Το Expert Choice⁴² είναι ένα σύστημα υποστήριξης αποφάσεων που βασίζεται στη διαδικασία αναλυτικής ιεράρχησης. Δημιουργήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 από τον Thomas Saaty και τον Ernest Forman, ιδρυτή της Expert Choice Inc., και αποτέλεσε το πρώτο σύστημα υποστήριξης απόφασης που υλοποίησε τη μεθοδολογία της AHP. Το πακέτο του Expert Choice διατίθεται από την εταιρία Expert Choice Inc., που ιδρύθηκε το 1983 και εδρεύει στο Arlington των Η.Π.Α. και είναι από τα πλέον δημοφιλή λογισμικά λήψης απόφασης, αφού χρησιμοποιείται από επιχειρήσεις και δημόσιους οργανισμούς αλλά και εκπαιδευτικά ιδρύματα παγκοσμίως.

⁴² Αρετή Αμπατσόγλου, 2011, « συστήματα υποστήριξης λήψης αποφάσεων για την επιλογή παρόχου συνδέσεων κινητής τηλεφωνίας με τη χρήση του εργαλείου expert choice», σελ.29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Αποτελέσματα της έρευνας

Πίνακας 5.1

Κριτήρια και υποκριτήρια των αιτιών της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής

ΑΙΤΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ: Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΕΦΟΡΙΑΚΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΤΤΙΚΗΣ		
	LOCAL	GLOBAL
Υπερβολική φορολόγηση	0.279	0.279
Υψηλοί συντελεστές φορολόγησης	0.337	0.094
Άδικη φορολογική κλίμακα	0.286	0.080
Τεκμήρια φορολόγησης	0.224	0.062
Επιπλέον των τακτικών φόρων, περαιώση	0.153	0.043
Ατιμωρησία	0.279	0.279
Παραγραφή, φορολογική «αμνηστία»	0.386	0.108
Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0.351	0.098
Εξαγορά- χρηματισμός «φακελάκι»	0.263	0.073
Πολυπλοκότητα νομοθεσίας	0.188	0.188
Συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους	0.408	0.077
«παράθυρα» σε νόμους ή νομικές απαλλαγές	0.238	0.045
γραφειοκρατία	0.230	0.043
Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0.124	0.023
Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημόσιων εσόδων	0.149	0.149
Σπατάλη δημοσίου χρήματος	0.327	0.049
Κακή διαχείριση	0.288	0.043

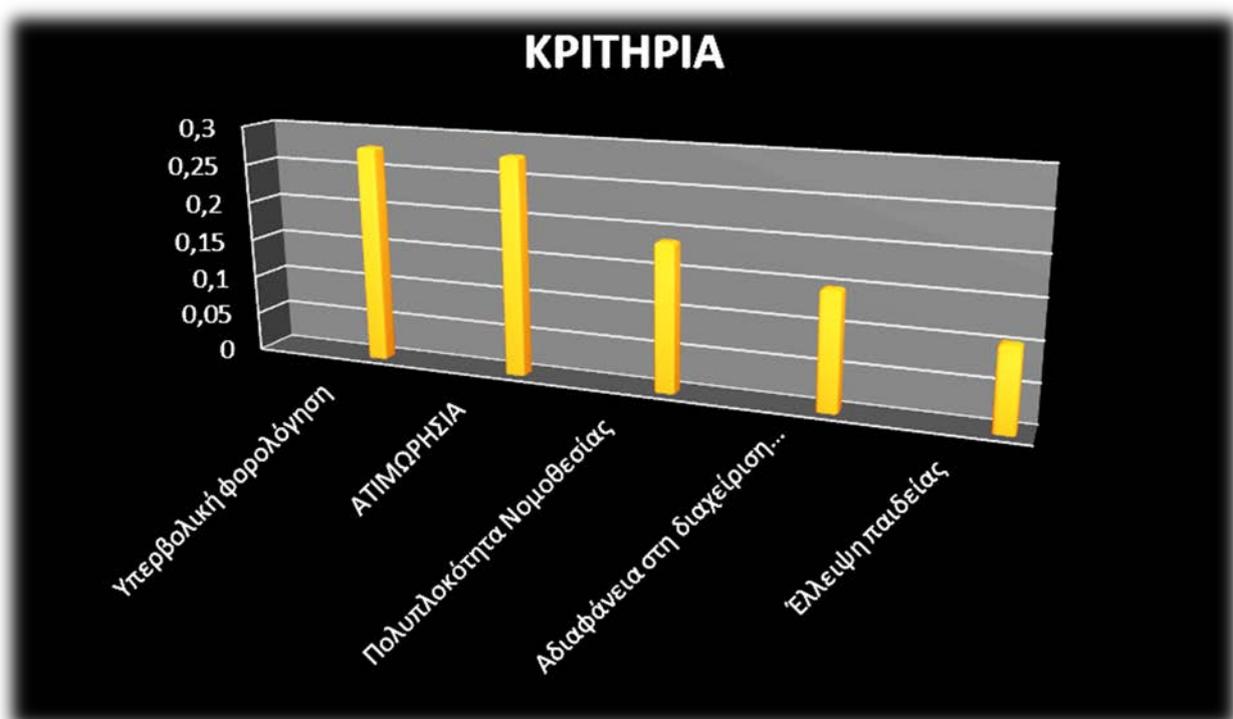
Μη απολογισμός διαχείρισης	0.198	0.030
Δωροδοκία-χρηματισμός	0.187	0.028
Έλλειψη παιδείας	0.105	0.105
Κουλτούρα φορολογουμένων	0.363	0.038
Φορολογική συνείδηση	0.305	0.032
Επιχειρηματική ηθική	0.186	0.020
Μορφωτικό επίπεδο	0.146	0.015

Σχόλια: Στο πίνακα 5.1 βλέπουμε τα πιο σημαντικά και τα πιο λίγο σημαντικά κριτήρια και υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής σχετικά με την άποψη των εφοριακών. Πιο συγκεκριμένα, οι κυριότερες αιτίες της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής είναι η υπερβολική φορολόγηση με ποσοστό 0.279 και στην οποία περιλαμβάνονται τα υποκριτήρια: υψηλοί συντελεστές φορολόγησης με ποσοστό 0.094, άδικη φορολογική κλίμακα με ποσοστό 0.080, τεκμήρια φορολόγησης με ποσοστό 0.062 και επιπλέον τακτικοί φόροι, περαιώσεις με ποσοστό 0.043.επίσης στο ίδιο επίπεδο βρίσκετε η αιτία της ατιμωρησίας με ποσοστό 0.279 και στην οποία περιλαμβάνονται τα υποκριτήρια: παραγραφή, φορολογική «αμνηστία» με ποσοστό 0.108, ελαφριές ποινές με ποσοστό 0.098, και εξαγορά-χρηματισμός με ποσοστό 0.073. Επιπλέον, μία σημαντική αιτία είναι η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας με ποσοστό 0.188 και στην οποία περιλαμβάνονται τα εξής υποκριτήρια: συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους με ποσοστό 0.077, «παράθυρα» σε νόμους, νομικές απαλλαγές με ποσοστό 0.045, γραφειοκρατία με ποσοστό 0.043 και άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων με ποσοστό 0.023. Τα λιγότερο σημαντικά κριτήρια είναι η έλλειψη παιδείας με ποσοστό 0.105 και περιλαμβάνει τα εξής υποκριτήρια: κουλτούρα φορολογουμένων με ποσοστό 0.038, φορολογική συνείδηση με ποσοστό 0.032, επιχειρηματική ηθική με ποσοστό 0.020 και μορφωτικό επίπεδο με ποσοστό 0.015. Τέλος, είναι η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημόσιων εσόδων με ποσοστό 0.149 και περιλαμβάνονται τα εξής υποκριτήρια: σπατάλη δημοσίου χρήματος με ποσοστό 0.049, «κακή» διαχείριση με ποσοστό 0.043, μη απολογισμός διαχείρισης με ποσοστό 0.030 και τέλος δωροδοκία- χρηματισμός με ποσοστό 0.028.

Σύμφωνα με το πίνακα 5.1 όλες οι αιτίες και τα υποκριτήρια έχουν δύο τιμές οι οποίες είναι οι εξής: **local** είναι η σημαντικότητα των κριτηρίων με τα υποκριτήρια και **global** είναι η σημαντικότητα των υποκριτηρίων με τη φοροδιαφυγή.

Διάγραμμα 5.2

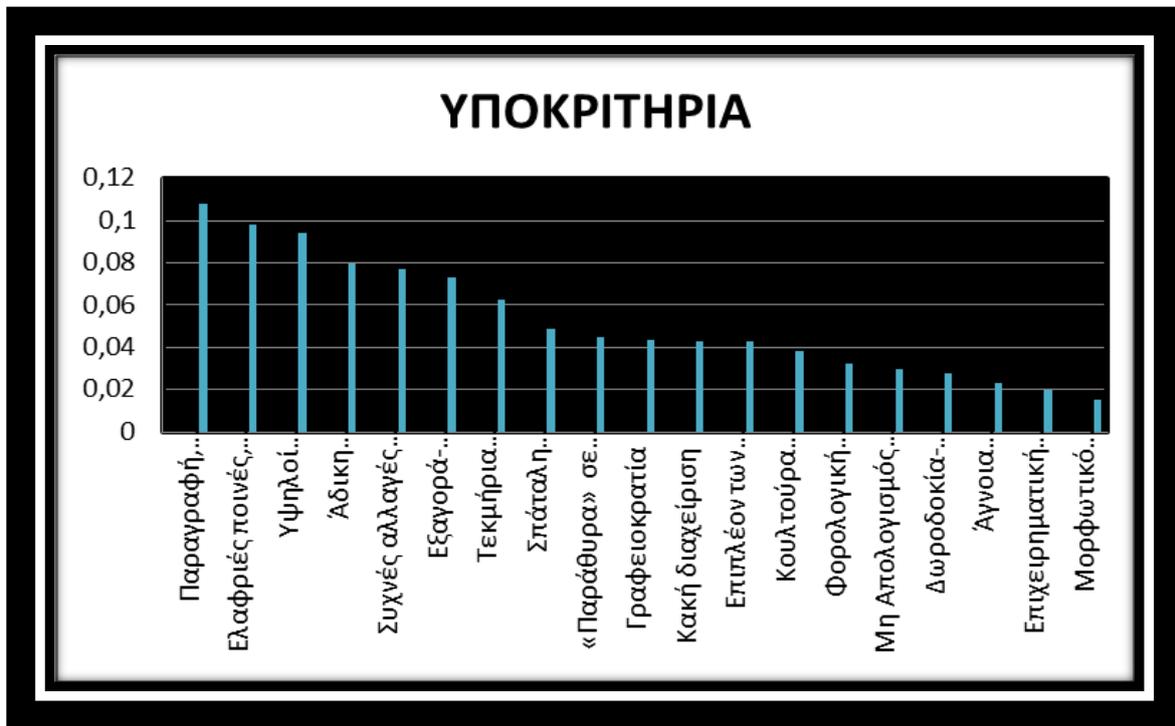
Τα κριτήρια των αιτιών της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής

Σχόλια: Σύμφωνα με το διάγραμμα 5.2 τα πιο σημαντικά κριτήρια για τις αιτίες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής είναι η υπερβολική φορολόγηση με ποσοστό 0.279 επίσης είναι και η ατιμωρησίας με το ίδιο ποσοστό 0.279 και ένα άλλο σημαντικό κριτήριο είναι η πολυπλοκότητα νομοθεσίας με ποσοστό 0.188. Τα λιγότερο σημαντικά κριτήρια είναι η έλλειψη παιδείας με ποσοστό 0.105 και η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημόσιων εσόδων.

Διάγραμμα 5.3

Τα υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής

Σχόλια: Τα πιο σημαντικά υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής είναι η παραγραφή, φορολογική «αμνηστία» με ποσοστό 0.108 επίσης ένα σημαντικό υποκριτήριο είναι οι ελαφριές ποινές και οι μειώσεις ποινών με ποσοστό 0.098 ακόμη ένα σημαντικό υποκριτήριο είναι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές με ποσοστό 0.094 όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 5.3. Τα υποκριτήρια όπου είναι μη σημαντικά για τους εφοριακούς είναι το μορφωτικό επίπεδο με ποσοστό 0.015 και η επιχειρηματική ηθική με ποσοστό 0.020. Τα υποκριτήρια τα οποία είναι μέση αιτία για την φοροδιαφυγή δηλαδή δεν είναι ούτε σημαντικά ούτε ασήμαντα είναι τα εξής: άδικη φορολογική κλίμακα με ποσοστό 0.080, συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους με ποσοστό 0.077, εξαγορά- χρηματισμός με ποσοστό 0.073, τεκμήρια φορολόγησης με ποσοστό 0.062, σπατάλη δημοσίου χρήματος με ποσοστό 0.049, «παράθυρα» σε νόμους ή νομικές απαλλαγές με ποσοστό 0.045, γραφειοκρατία με ποσοστό 0.043, κακή διαχείριση με ποσοστό 0.043, επιπλέον των τακτικών φόρων- περαίωση με ποσοστό 0.043, κουλτούρα φορολογουμένων με ποσοστό 0.038, φορολογική συνείδηση με ποσοστό 0.032,μη απολογισμός διαχείρισης με ποσοστό 0.030, δωροδοκία-χρηματισμός με ποσοστό 0.028 και τέλος άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων με ποσοστό 0.023.

5.2 Συμπεράσματα της έρευνας

Με τον όρο φοροδιαφυγή εννοούμε όλες εκείνες τις παράνομες πράξεις του φορολογούμενου, οι οποίες γίνονται προκειμένου να πετύχει την πληρωμή λιγότερου ή και καθόλου φόρου. Η φοροδιαφυγή είναι πολύ παλιά και είναι παγκόσμιο και έχει διαστάσεις που δεν είναι καθόλου αμελητέες και ακόμα σε καλά οργανωμένα φορολογικά συστήματα. Ο ακριβής όμως υπολογισμός της φοροδιαφυγής είναι πολύ δύσκολος έως αδύνατος, όμως μπορούμε να εκτιμήσουμε το μέγεθος της παραοικονομίας που αποτελεί μέρος της φοροδιαφυγής.

Παρόλα αυτά τα αίτια της φοροδιαφυγής είναι η υπερβολική φορολόγηση που είναι υψηλή και πιθανών θα βοηθούσε στη μείωση της, η μείωση των υψηλών φορολογικών συντελεστών που όσο υψηλότερη είναι η φορολογία τόσο μεγαλύτερες θα είναι οι προσπάθειες των φορολογούμενων να φοροδιαφύγουν, η βελτίωση της άδικης φορολογικής κλίμακας, η μείωση των τακτικών φόρων περαιώσεις διότι ο φορολογούμενος αντιδρά άμεσα στην αύξηση των φόρων με φοροδιαφυγή για να αποφύγει ακριβώς την μείωση του πλούτου. Ακόμα μια αιτία της φοροδιαφυγής είναι η ατιμωρησία που είναι σχεδόν μηδενική ή αποτρέψιμη στη χώρα μας διότι υπάρχουν πολλές παραγραφές και φορολογικές «αμνηστία», υπάρχουν επίσης ελαφριές ποινές ή και ακόμα μείωση ποινών όπου η ποινή ως κόστος της φοροδιαφυγής διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο ανάλογα με την οικονομική του κατάσταση. Και τέλος υπάρχει εξαγορά-χρηματισμός για την αποφυγή των ποινών. Επιπλέον, η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας είναι μια άλλη αιτία της φοροδιαφυγής που καθιστά ευκολότερη την φοροδιαφυγή. Η πολυπλοκότητα περιλαμβάνει συχνές αλλαγές των νόμων και μη εφαρμογή τους, παράθυρα σε νόμους ή νομικές απαλλαγές όπου είναι πολύ εύκολο για τους φορολογούμενους να αποκρύψουν το πραγματικό ύψος του εισοδήματός τους. Υπάρχει επίσης γραφειοκρατία και άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων.

Παρόλα αυτά υπάρχουν αιτίες όπου δεν είναι τόσο σημαντικές για τις απόψεις των εφοριακών και αυτές είναι η έλλειψη παιδείας όπου υπάρχει ελάχιστη κουλτούρα φορολογουμένων και μικρή φορολογική συνείδηση, τα άτομα που έχουν υψηλή φορολογική συνείδηση επηρεάζονται πολύ λιγότερο από την αύξηση των φορολογικών συντελεστών, σε σχέση με αυτούς που έχουν χαμηλή. Επιπλέον, η επιχειρηματική ηθική είναι αρκετά σε χαμηλά επίπεδα λόγω του ανταγωνισμού

που υπάρχει στο χώρο αυτό. Και τέλος το μορφωτικό επίπεδο είναι αυτό που δεν εκφράζει την φοροδιαφυγή. Τέλος ακόμη μια λιγότερο σημαντική αιτία της φοροδιαφυγής είναι η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημόσιων εσόδων και μπορεί αυτό να βελτιωθεί εάν υπάρξει μείωση της σπατάλης δημοσίου χρήματος, βελτίωση του απολογισμού διαχείρισης του και τέλος μείωση ή και ακόμα εξάλειψη της δωροδοκίας-χρηματισμός.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι με τις παραπάνω αιτίες ο Έλληνας φορολογούμενος φοροδιαφεύγει με αποτέλεσμα το κράτος να έχει σοβαρό δημόσιο έλλειμμα μια και προκαλεί έλλειψη οικονομικών πηγών και αυτό καθιστά ανέκδοτο να καλύψει τα έξοδα του. Γι' αυτό θα πρέπει να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής και επιπλέον θα πρέπει να υπάρξουν σχέσεις εμπιστοσύνης κράτους- πολίτη διότι ο πολίτης πρέπει να αισθάνεται ότι είναι μέλος της κοινωνίας και όχι εχθρός. Επίσης αυτό θα ενίσχυε την φορολογική τους ηθική και θα βοηθούσε στην βελτίωση της μείωσης της φοροδιαφυγής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι προφανές ότι η φοροδιαφυγή είναι ένας όρος γνωστός σε όλες τις χώρες του κόσμου και το μέγεθος της έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια ακόμα και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες, επίσης, είναι ένας από τους παράγοντες που συντέλεσαν στη δεινή οικονομική κατάσταση που βρίσκεται σήμερα η χώρα μας. Η δραστηριοποίηση λοιπόν στην φοροδιαφυγή δημιουργεί τεράστιες φορολογικές απώλειες και επιπλέον, είναι μειωμένες οι εισφορές για την κοινωνική ασφάλιση. Ωστόσο, οι τρόποι αντιμετώπισης και τα μέτρα της φοροδιαφυγής για την μείωση της είναι αναγκαία να επιλεγούν για να αυξήσουν σημαντικά κίνητρα ώστε να μεταφερθεί η παραγωγή από την ανεπίσημη οικονομία στην επίσημη οικονομία και επίσης θα συντελέσει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας.

Η παραοικονομία, η οποία έχει άμεση σχέση με τη φοροδιαφυγή αποτελεί τις δραστηριότητες εκείνες και συναλλαγές ενchrήματες και μη όπου δεν καταγράφονται από τις αρμόδιες εθνικές υπηρεσίες μέτρησης. Δημιουργούνται έτσι διάφορες στρεβλώσεις σε ότι αφορά τη διανομή εισοδήματος, την οικονομική διάρθρωση και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της χώρας και αυτό έχει ως συνέπεια την διόγκωση του ποσοστού ανεργίας και του πληθωρισμού. Η μείωση της παραοικονομίας όμως, θα αυξήσει την συνολική ευημερία της χώρας μας, οπότε και στο τομέα της παραοικονομίας θα πρέπει να ληφθούν σημαντικά μέτρα για την μείωση της.

Η παραοικονομία συνδέεται άμεσα με τη διαφθορά στην Ελλάδα όπου η διαφθορά είναι ένα φαινόμενο της καθημερινής ζωής και υπάρχει μη σωστή διακυβέρνηση και υπάρχει κακός συνδυασμός διαφθοράς με αποτέλεσμα να υπάρχουν αβεβαιότητες και αμφισβητήσεις για τον Έλληνα πολίτη όπου δεν πιστεύει ότι τους φόρους που δίνει στο κράτος τους εκλαμβάνει ως υπηρεσίες από αυτό.

Τέλος, ο συνδυασμός μείωσης των φαινομένων της παραοικονομίας της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς θα βοηθήσει να αυξήσουν τα έσοδα του κράτους και επίσης, θα υπάρξει ενίσχυση οικονομικής ανάπτυξης που θα φέρει επενδύσεις βεβαιότητας για την Ελλάδα. Επιπλέον, θα υπάρξει προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος με δίκαιη κατανομή των φόρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικά βιβλία

- Βαβούρας Γ., 1991, «Παραοικονομία», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Καλυβιανάκης Κ., 1993, «Φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Κανελόπουλος Κ., 1995, « Παραοικονομία και φοροδιαφυγή μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις», Αθήνα.
- Κανελόπουλος Κ., 2002, « Φοροδιαφυγή στις ανώνυμες εταιρίες: εκτιμήσεις από εισαχθέντες στο χρηματιστήριο αξιών Αθηνών», Αθήνα.
- Παυλόπουλος Γ., 2002, « Η παραοικονομία στην Ελλάδα», Επανεξέταση, Αθήνα.
- Τάτσος Ν., 2001, « Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Ξένα βιβλία

- Schneider F., 2006, « Shadow economies and corruption all over the world what do we really know?» (found at: www.iza.org/dp2315.pdf)
- Schneider F., 2011, « Size and development of the shadow economy from 2003 to 2012: some facts» (found at: www.econ.jku.at/members/schneider/files/publications/2012/shadeceurope3d.pdf)

Άρθρα περιοδικών Ελληνικά

- « Διακυβέρνηση, διαφθορά και οικονομική πολιτική», 2010, διοικητική ενημέρωση, τεύχος 169.

- « Η οικονομική ανάλυση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα», 2007, διοικητική ενημέρωση, τεύχος 40.
- « Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση», 2011, οικονομικό δελτίο τράπεζας της Ελλάδος, τεύχος 35.

Άρθρα περιοδικών ξένα

- « The role of information in combating corruption», 2009, agora without frontiers, volume 14- no 4.

Διαδικτυακός τύπος

- www.booksites.net/download/corle/student_files/ahp_technique.pdf
- www.capital.gr/article.asp?id=1900935
- www.e-magazino.gr/αλλες-ειδήσεις/σεποια_επαγγέλματα_βρισκονται_οι_μεγαλύτεροι_φοροφυγάδες.htm
- www.elg-vblogspot.gr/2011/05/blog-post_ofhtml
- www.neoikonomia.gr/files/article/2506.2010.pdf
- www.tax-profit.gr/επενδυτικά_προγράμματα/53-epixeirimatika/257-h-html
- www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/19
- www.users.teilam.gr/emastrogianni/foroi.htm

Διπλωματικές εργασίες

- Αρετή Αμπατζόγλου, 2011, διπλωματική εργασία, « Συστήματα υποστήριξης λήψης απόφασης για την επιλογή παρόχου συνδέσεων κινητής τηλεφωνίας με τη χρήση του εργαλείου expert choice», Αριστοτέλειο πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Ελευθερίου Ιωάννης, 2011, διπλωματική εργασία, « Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εν μέσω κρίσης», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας τμήμα λογιστικής και χρηματοοικονομικής.

- Κόλλια Ηλιάνα, 2011-2012, διπλωματική εργασία, «Ιεραρχική ανάλυση αποφάσεων (AHP) ένα μοντέλο λήψης αποφάσεων σε συνθήκες πολλαπλών κριτηρίων», Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Πασσάδης Σπυρίδων, 2013, διπλωματική εργασία, « Μια εμπειρική προσέγγιση για το ρόλο της οικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας τμήμα διεθνών και ευρωπαϊκών σπουδών.